Перцепциите на училишниот кадар и претставниците на заедницата од Скопје, Куманово, Тетово и Гостивар за радикализацијата што води кон насилен екстремизам

Основна студија

Скопје, јануари 2019 година

CRPM Center for Research and Policy Making

. . . policy impact since 2004

Перцепциите на училишниот кадар и претставниците на заедницата од Скопје, Куманово, Тетово и Гостивар за радикализацијата што води кон насилен екстремизам

Основна студија

Center for Education and Development

Скопје, јануари 2019 година

NEXUS civil concept

ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА УЧИЛИШНИОТ КАДАР И ПРЕТСТАВНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦАТА ОД СКОПЈЕ, КУМАНОВО, ТЕТОВО И ГОСТИВАР ЗА РАДИКАЛИЗАЦИЈАТА ШТО ВОДИ КОН НАСИЛЕН ЕКСТРЕМИЗАМ

ОСНОВНА СТУДИЈА

Автори

д-р Филип Стојковски

Во соработка со:

м-р Иван Стефановски, кандидат за доктор на науки

м-р Кристијан Алексовски

Уредено од:

д-р Марија Ристеска

Собирање на податоци:

Астрит Реџепи

Бесир Рамадани

Бојана Алексова

Емир Шкријељ

Фикрета Салиу

Габриела Бошков

Миранда Хорвати

Радмила Серафимоска

Радован Спиридонов

Зехра Саити

Оваа Основна студија беше развиена во рамките на Проектот „Едуцирај за да превенираш - зајакнување на училишниот кадар и родителите за градење на отпорност кај младите од насилен екстремизам“ имплементиран од Центарот за истражување и креирање политики - ЦИКП и Центарот за развој на образованието - ЦЕД во соработка со граѓанскиот концепт NEXUS. Публикацијата е подготвена со поддршка на Центарот за извонредност Хедаја за спречување на насилниот екстремизам како дел од Глобалната програма *STRIVE*, преку инструментот кој придонесува за стабилност и мир *(IcSP) на Европската Унија*.

Мислењата и ставовите изразени во оваа Основна студија ги одразуваат мислењата и ставовите на авторите на оваа публикација и не ги претставуваат мислењата на Европската Унија или на други организации за поддршка.

Hedayah countering violent extremism

Project funded by the EUROPEAN UNION

СОДРЖИНА

Вовед во студијата 7

Истражувачка методологија и ограничувања 8

Извршно резиме 9

Радикализација што води до насилен екстремизам во Република Северна Македонија 12

Информации за земјата 12

НЕ во македонски контекст 14

Работа за СНЕ во Северна Македонија 14

Перцепции на училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација 16

Знаење и свесност за значењето на радикализацијата и насилниот екстремизам 16

Перцепции на причините за насилство во училиштата 19

Перцепции на училишниот кадар за причините за радикализација 22

Тековни методи за управување со насилен екстремизам 24

Методи на собирање податоци и информации на СНЕ 26

Ресурси и иницијативи потребни за спречување на насилниот екстремизам и радикализацијата во училиштата 29

Заклучоци и препораки 32

Заклучоци 32

Препораки 34

Градење на капацитети за откривање на радикализација што води до насилен екстремизам 34

Општински превентивен систем од радикализација што води до насилен екстремизам 35

Евалуација на проектот 36

Анекс 1: Прашалник за училиштен персонал 38

Анекс 2: Земање примероци од испитувањето 49

Вовед во студијата

Оваа Основна студија се спроведува во рамките на проектот „Едуцирај за да превенираш - зајакнување на училишниот кадар и родителите за градење на отпорност кај младите од насилен екстремизам “, чија цел е да се развие отпорност на заедницата кон радикализација и насилен екстремизам преку зајакнување на училишниот кадар и родителите на учениците. Студијата за почетната состојба ги презентира наодите од теренските истражувања со користење на пристап на мешан метод: репрезентативна анкета на училишниот кадар и интервјуа со претставници на заедницата (претставници на општините и полицијата, како и претставници од двете доминантни верски заедници во Северна Македонија: православната христијанска и исламската верска заедница). Истражувањето беше спроведено во текот на мај и јуни 2018 година. Статистичките податоци по извршената контрола на квалитетот беа анализирани со користење на SPSS.

Во оваа студија се дадени податоци за сегашното ниво на знаења и вештини на училишниот кадар за препознавање на радикализацијата што води кон насилен екстремизам. Целта на Студијата е да овозможи специфично насочување на следните активности за градење капацитети на проектот „Едуцирај за да превенираш“ и поставување индикатори за мерење на напредокот во рамките на оваа целна група за радикализација што води кон насилен екстремизам. Студијата конкретно го одредува нивото на свесност (вклучувајќи знаење, вредности и ставови) во врска со заканата од радикализација и насилен екстремизам кај училишниот и општинскиот персонал; ги идентификува механизмите развиени на училишно и/или општинско ниво за превенција, препознавање и реагирање на потенцијални случаи на радикализација (откривање на потенцијални добри практики); аналитички политики потребни за соодветно решавање на проблемот (вклучително и развој на вештини на училишниот и општинскиот персонал, развој на наставни и воннаставни материјали, механизми за упатување итн.); утврдува методи преку кои се собираат податоци и други информации за СНЕ и се проширува на мислите на испитаниците во однос на тоа кои ресурси се потребни, кои активности треба да се следат и кои теми треба да станат области на фокусирање во напорите за СНЕ.

Целокупно, оваа Основна студија обезбедува информативна база според која треба да се следи и процени напредокот и ефективноста на проектот за време на имплементацијата и по завршувањето на проектот. Покрај тоа, Основната студија информира за еден од главните пакети за активности на проектот - Градење на капацитетите на училишниот кадар родителите и општинските службеници за Б/СНЕ и откривање на рани знаци на радикализација (Работниот пакет 2). Наодите од Студијата, исто така, информираат за развојот на програмата за обука и менторство и воспоставувањето на општински превентивен систем за радикализација што води кон насилен екстремизам (Работниот пакет 3)

Методологија на истражување и ограничувања

Во Основната студија се користат секундарни податоци собрани од истражувачки трудови, статии и официјални документи, како и емпириски податоци добиени од анкетата, која служи како главен извор на податоци. Со цел да се соберат емпириските податоци, се користеа квалитативни и квантитативни методологии, како што се интервјуата и анкетата. Ова истражување беше спроведено во 22 средни училишта во Скопје и во општините Куманово, Тетово и Гостивар, кои се целните области на проектот. Училиштата се мултиетнички и држат настава на македонски и на албански јазик. На анкетата одговориле 505 вработени во училиштата. Училишниот кадар може да се дефинира како работник кој директно се поврзува со учениците во училиштето и може да вклучи наставници, административен персонал, директори, психолози, педагози и слично, кои се вработени во училиштата. Со примена на метод на анкета според случајност и во согласност со анализата на демографските податоци, 52% од испитаниците биле етнички Албанци, 43% биле етнички Македонци, а 5% од други етнички групи. Анкетата ги опфати сите психолози, педагози во секое училиште и други 20 наставници од секое училиште. Изборот на испитаниците беше случаен. Собирањето на податоците беше организирано во секое училиште во текот на еден ден. Со користењето на овој метод, се очекуваше да се намали потенцијалот на испитаниците да дадат социјално пожелни одговори, имајќи ја предвид чувствителноста на темата.

Прашалникот имаше 35 истражувачки прашања, кои може да се поделат во четири групи прашања: (i) откривање перцепции за насилство, екстремизам, радикализација, методи, средини за индоктринација и др.; (ii) откривање перцепции за факторите кои влијаат на ранливоста на учениците за радикализација; (iii) откривање на активности кои се спроведуваат во училиштето и користење на наставни методи и наставна програма за справување со индоктринација и радикализација меѓу учениците; (iv) откривање на тековните капацитети и идните потреби за обука за справување со радикализацијата во училиштата.

Понатаму, беа спроведени 40 полуструктурирани интервјуа со: училишниот кадар, претставници на општините, полициски службеници кои работат со локалните совети за превенција (LCPs) и верски работници во секоја од целните општини. Целта на интервјуата беше да се соберат детални информации за практиките на справување со насилството и корените за усвојување на радикални идеологии меѓу младите; актуелните политики и институционалните рамки за одговарање на насилниот екстремизам и потребите за надградба на постојните практики за да се воспостави ефективен одговор на трендовите на радикализација.

Истражувањето од ваков вид неизбежно се соочува со голем број ограничувања кои треба да се земат предвид при извлекување релевантни заклучоци и изготвување на препораки. Покрај временскиот рок за спроведување на теренски истражувачки активности од овој опсег, во рок од 2 месеци, деликатната материја и чувствителноста на темата, постојат прашања кои произлегуваат од методолошките избори кои се применуваа за истражувањето, но и од достапноста на основните податоци.

Прво, истражувањето беше спроведено во училиштата наутро. Со оглед на тоа што некои училишта работат во смени, во крајните резултати постои изборна пристрасност, иако ние обезбедивме вклучување на наставниците од двата јазика на одржување настава: македонски и албански јазик, со цел да се минимизира ефектот на собирање на перцепциите само на една заедница.

Друго ограничување беше недостатокот на механизми за присилување за да се обезбеди целосно и доследно одговарање на сите прашања. Ова во голема мера зависи од волјата на испитаникот и присилувањето не е препорачливо во текот на

истражувањето. Бидејќи прашалникот беше обемен (погледнете го во Анекс 1), имаше случаи кога испитаниците не одговориле целосно на сите прашања во анкетата. За да се минимизира влијанието на оваа појава за време на анализата на нашите резултати, поголемо внимание посветивме на процентните удели, отколку на апсолутните броеви под секоја опција за одговарање.

Конечно, се соочивме со предизвик за пристап до секундарни ресурси и статистички податоци за темата бидејќи на оваа тема не било спроведено друго основно истражување. Сите достапни извори до денес се консултирани и се користат соодветно.

Извршно резиме

Прашање кое од неодамна добива значење во Западен Балкан е прашањето за насилен екстремизам. Етничките тензии што се градеа со децении и војните од 1990-тите и почетокот на 2000-тите години ги оставија врзаните рани во свеста на регионот, кои имаат потенцијал да се отворат повторно. Еден од начините на којшто овие тензии се изразиле во последниве години е појавата на насилен екстремизам. Во Северна Македонија, контекстот на постграѓанската војна, како и неодамнешната политичка доминација на партијата која придонесе за етничките поделби во земјата, мора да се земат предвид кога се размислува за тоа како да се пријде на овој феномен. Пристапите во рамките на Северна Македонија ги вклучуваат напорите на националните и општинските власти и полициските сили, организациите од граѓанското општество, училиштата и верските институции. Овој широк пристап којшто вклучува повеќе чинители се смета за најефективен начин за спречување на насилниот екстремизам на вистинско ниво на самите корени, наспроти само потпирање врз полициските сили во еден обезбеден пристап. Справувањето со насилниот екстремизам преку ангажирање на училишниот кадар (наставници, директори и административни службеници) е особено корисен метод за спречување на насилниот екстремизам кај младите, при што образованието или недостатокот на образование е критична компонента за тоа дали некој ќе развие екстремистички ставови во својот живот.

Во следната Студија е даден основниот приказ на училишниот кадар во три општини во Северна Македонија каде што насилниот екстремизам забележа некои зголемувања во последниве години. Таа понатаму има цел да ги идентификува празнините во знаењето од страна на училишниот кадар што може да се решат со идната програма за обука спроведена од Хедаја и ЦИКП. Основната студија ги одредува нивоата на познавање на предметот, капацитетите да одговорат на радикализацијата и потребите за обука на целната група за во иднина. Општо земено, целта на Основната студија е да обезбеди информативна база со која ќе се следи и ќе се процени напредокот и ефективноста на проектот во текот на имплементацијата и по завршувањето на проектот. Оваа Основна студија делува како појдовна точка за активностите кои ќе се спроведуваат во рамките на тековниот проект во училиштата, така што активностите нема да се повторуваат, ниту ќе се прескокнуваат чекорите без поставување соодветна основа за активностите. Понатаму, Основната студија дејствува како квантитативно и квалитативно средство за мерење со кое може да се измерат податоците. Ова ќе помогне во утврдувањето на ефективноста на актуелните активности, кои потоа може потенцијално да се применат во други контексти со цел да се справат со насилниот екстремизам на поопшто ниво.

Основната студија е составена од неколку компоненти. Тие вклучуваат: (1) основните перцепции на испитаниците за насилниот екстремизам и неговата терминологија, (2) нивните перцепции за причините за насилни инциденти во училиштата, (3) како училиштето и другите институции реагираат на случаи на насилен екстремизам (4)) како се собираат податоци и други информации за СНЕ и (5) нивните размислувања за тоа кои

ресурси се потребни или кои активности треба да се преземат, како и за тоа на кои теми треба да бидат фокусирани напорите за СНЕ. Општо земено, во однос на основните перцепции (1), се чини дека училишниот кадар нема јасна претстава во врска со разликата помеѓу главните поими во орбитата на СНЕ или за тоа што всушност претставува насилниот екстремизам. Исто така, тие не беа запознаени со повеќето национални стратегии на оваа тема. Понатаму, интересно е тоа што често се забележуваа разлики во начинот на којшто етничките Македонци и етничките Албанци ги чувствуваа истите настани, при што поголем број Македонци сметаа дека има значително повеќе насилни настани во изминатата година од етничките Албанци. Во врска со причините за насилните инциденти во училиштата (2), интересен податок за забележување е дека поголемиот дел од испитаниците верувале дека насилните инциденти во училиштата биле предизвикани од фактор различен од верските, етничките или верските и етничките фактори. Интересно, оваа „друга“ категорија за објаснување на насилните инциденти имаше особено висок процент кај испитаниците во Скопје. Конечниот интересен податок за забележување во врска со насилните инциденти беше главната разлика помеѓу перцепциите на училишниот кадар и претставниците на општините во која било дадена општина. Училишните работници многу повеќе од претставниците на општините инсистираа на постоење на насилни инциденти во училиштата и на зголемен број, а претставниците на општините истакнаа дека тие бројки се намалуваат или дека инцидентите не постоеле. Ова може да сугерира несоодветна комуникација помеѓу општината и училиштата во неа или поинаква перспектива во однос на различните улоги кои учесниците треба да ги играат. Во однос на одговорите за случаите на насилен екстремизам (3), многу општини го следат она што може да се нарече метод за соработка на одговорите со повеќе учесници кои се вклучени во различни фази (наставници, родители, општини, полиција). Понатаму, некои општини презедоа превентивни активности во време на етничка сензитивност (на пример, предизборни периоди). Многу значајно е да се забележи дека големо мнозинство испитаници (77%) или се спротивставиле или не знаат дали верската заедница треба да се вклучи ако имало религиозно мотивиран инцидент со насилство во училиштето, што е во спротивност со филозофија на многу иницијативи на СНЕ, кои обично сакаат да ги вклучат верските водачи.

Кога станува збор за тоа како се собираат податоци за СНЕ (4), беше нагласено дека наставниците треба да бидат прва линија на собирање на податоци за учениците, а исто така треба да се гарантира дека училиштето нема да се претвори во продолжена рака на полицијата која врши скрининг или истрага за потенцијални инциденти или екстремисти. За начините на кои се собираат податоците за СНЕ, Министерството за внатрешни работи (МВР) спомна неколку извори на информации, вклучувајќи ги, во значителна мерка, социјалните медиуми; додека претставниците на општините и верските лидери беа нејасни и противречни кога ги идентификуваа изворите што ги користат за собирање на податоци за СНЕ, што не само што може да влијае на веродостојноста и валидноста на податоците (како и нивното постоење воопшто), туку исто така може да претставуваат закана за напорите, со оглед на тоа дека СНЕ е чувствителна тема и информациите за тоа мора внимателно да се разгледуваат, како и да бидат внимателно формулирани.

Конечно, во однос на тоа кои ресурси им се потребни, темите кои треба да се опфатат и кој треба да биде вклучен, наставниците ги посочија како корисни теми за да се додадат во наставниот план основите на насилниот екстремизам и верските и етничките толеранции. Во однос на сопствената обука, големо мнозинство од наставниците не посетувале обука на тема НЕ или етничка/верска толеранција во последниве пет години (78%). Тогаш не изненадува тоа што кога станува збор за ресурси или активности кои се потребни, наставниците посакуваа повеќе обуки и/или повеќе обучени кадри за прашања на СНЕ. Тие дополнително ја нагласија потребата за систематски и стандардизиран пристап

кон СНЕ во училиштата наместо ад хок пристапот, кој е застапен во моментов (еден од клучните заклучоци од овој извештај). Што се однесува до главната институција одговорна за прашања на СНЕ, наставниците ги идентификуваа училиштата во комбинација со семејствата, како и различни медиумски извори (традиционални и социјални). Додека МВР инсистираше на интегриран пристап на сите актери, претставниците на општините беа нејасни и непрецизни за ова прашање (со исклучок на Кисела Вода, видете го извештајот), а верските водачи предложија соработка помеѓу училиштата и националните/општинските власти.

Јасно е дека е потребна програма за градење на капацитети за училишниот кадар и општински службеници кога станува збор за различни институционални одговори на насилниот екстремизам во Северна Македонија. Училишниот кадар бара обуки за основите на СНЕ и етничка/религиозна толеранција кои ќе бидат обезбедени на одредена локација преку проектот „Едуцирај за да превенираш", додека верските институции и општините може да имаат корист од обуките за собирање податоци на СНЕ. Проектот за СНЕ кој сака да ги вклучи религиозните институции во својата работа можеби ќе сака да ја преиспита таа идеја врз основа на перцепцијата на овие засегнати страни. Конечно, по-систематизиран и стандардизиран пристап во училиштата каде што постои протокол за тоа како да се одговори на инцидентите на НЕ кај учениците е од големо значење.

Радикализација што води до насилен екстремизам во Република Северна Македонија

Ситуација поврзана со насилен екстремизам (НЕ) во Република Северна Македонија

Последниот попис во Македонија, кој се случи во 2002 година, забележа дека бројот на населението изнесува 2.022.547. Од ова население 64% се етнички Македонци. Следната најголема етничка група се етничките Албанци, кои сочинуваат 25,17% од вкупното население. Третата по големина етничка група се етнички Турци, со 3,85%. Има и неколку други етнички групи кои следат со незначителни проценти од населението. Од целото население, 33,3% се од муслиманска вера, каде што религиозното убедување е речиси исклучиво поделено по етнички линии, при што огромното мнозинство етнички Македонци се источно-православни и поголемиот дел од етничките Албанци се муслимани (Државен завод за статистика, 2002 година). Додека воопшто постои мирен соживот меѓу различните етнички и религиозни групи во Северна Македонија, постојат и одредени тензии и иако Северна Македонија во голема мера избегна поголема штета од конфликтите што произлегоа од распадот на поранешна Југославија, тензиите во земјава кулминираа во вооружениот конфликт во 2001 година. Овој краткотраен конфликт беше помеѓу Албанската народноослободителна армија (ОНА) и македонските вооружени сили. Во овој конфликт загинаа околу 100 борци на ОНА, додека од страната на македонските вооружени сили тој број изнесуваше 75 Македонци (Бендер 2013, 341).

Вооружениот конфликт во 2001 година резултираше со смрт на околу 205 луѓе - многу помалку од речиси 140.000 луѓе кои загинаа во војните во 1990-тите во Босна и Хрватска (Меѓународен центар за транзициска правда, 2009, 1). Охридскиот рамковен договор (ОРД) стави крај на речиси 10-месечниот конфликт и ги воспостави правата на етничкото албанско малцинство во Северна Македонија и воспостави правила за поделба на власта меѓу албанските и македонските политички партии. Додека договорот ги постави правните коректори за загубите и дискриминацијата што ги чувствуваа етничките Албанци, до денес национализмот и наративите на етничката супериорност се пропагираат и експлоатираат од двете етнички групи (Поповска и Ристоска 2015, 63).

Наративите за стравување од двете страни кои кулминираа со конфликтот во 2001 година со децении се градеа и се фокусираа на сфатеното и фактичкото исклучување на етничките Албанци во македонското општество. Ова исклучување беше забележано во политичката, економската и социјалната сфера. На етничка македонска страна, наративот за стравување се фокусираше на стравот од губењето на мнозинскиот статус и на „македонска земја". Иако наративите за стравување не можат самостојно да го објаснат насилниот екстремизам каков што постои во Северна Македонија, тие и вооружениот конфликт во 2001 година се од суштинско значење за да се разбере контекстот на екстремистичките гледишта на етничките Албанци и етничките Македонци во Република Северна Македонија и се неопходни за разбирање на социјалната ситуација од страна на читателот.

Иако веројатно се подобри од 2001 година, односите меѓу двата етникуми во земјава сепак остануваат кревки. Од потпишувањето на ОРД, а особено во годините од 2010 година, земјата доживеа неколку помали случаи на етнички конфликти. Тука спаѓаат етнички мотивирани напади, насилни протести, тепање и напади врз полицијата. Од особена важност е да се забележи дека ваквите инциденти обично се зголемуваат за време на предизборните периоди, што најверојатно се должи на политичките партии на двете страни кои ги поттикнуваат етничките тензии како дел од обезбедувањето политичка поддршка.

Тензиите меѓу двете етнички групи често се манифестираат во спротивни и заемно зајакнувачки начини. Генерално, Албанците ја доживуваат вистинската и перципирана дискриминација од етничките Македонци. Етничките Македонци, преку зајакнување на етничките Албанци, доживеале перципирана загуба на значењето и статусот на мнозинство. Овие области на сензитивност и последователните наративи можат да ги направат насилните екстремистички наративи попривлечни за двете страни.

Исто така од клучно значење е да се забележи дека има понов политички конфликт што ја зафати Северна Македонија и од клучно значење е да се разбере сликата на насилниот екстремизам во земјата. Во 2015 година во земјата се појави политичка криза, кога поранешната Влада, под раководство на премиерот Никола Груевски, беше вмешана во скандалот со масовно прислушување со имплицирање на неговата партија, ВМРО-ДПМНЕ (Бечеви, 2017 година). Неколку месеци по скандалот, етничките тензии беа повторно активирани кога во мај 2015 година се случи смртоносен конфликт помеѓу вооружена група етнички Албанци и македонската полиција во Куманово, град северно од Скопје. По неуспехот на разузнавањето за спречување на овој конфликт, директорот на разузнавачката служба Сашо Мијалков и министерката за внатрешни работи Гордана Јанкуловска поднесоа оставка. Договорот во Пржино беше потпишан во јули 2015 година за да се стави крај на конфликтот[1], со избори за нова влада што ќе се одржат во декември 2016 година (Европската комисија 2015 год.). За време на целата политичка криза, која траеше до формирањето на новата влада од страна на опозициската партија СДСМ во јуни 2017 година, етничките тензии беа експлоатирани преку употреба на пропаганда, измачување од страв и градење наративи. По изборот на Албанец за претседател на Парламентот, што доведе до напад на зградата на Парламентот главно од страна на македонски националисти и повредување на 77-мина пратеници во настан што оттогаш за некои е познат како пример на десничарски насилен екстремизам во Северна Македонија. Дополнително, во предизборниот период се појавија случаи на меѓуетнички судири

[1] Пржинскиот договор (2015) ја заврши политичката криза во Северна Македонија која започна со откривањето на прислушувањата на голем дел од македонското население од владата на ВМРО-ДПМНЕ. Тој повика на оставка на премиерот од ВМРО-ДПМНЕ, Никола Груевски, формирање специјално обвинителство за скандалот со прислушувањето и грижлива влада која ќе ја води земјата на избори во 2016. година, со што ќе се утврди формирањето на администрацијата на опозициската партија СДСМ во јуни 2017 година.

во јавниот транспорт и на спортски настани[2]. Овој контекст е од суштинско значење за разбирање на сегашната клима која би можела да биде погодна за насилен екстремизам.

НЕ во македонски контекст

Од 2018 година, 150 македонски државјани избегале од земјата за да се приклучат на паравоените формации во Ирак и Сирија (Стојковски и Калајџиовски, 2018). Овој број претставува најголем број по глава на жител на странски терористички борци од муслиманското население во која било земја од Западен Балкан. Северна Македонија, исто така, го има вториот најголем број вратени странски терористички борци (80) во нејзините граници, каде што само Косово има повеќе (130) (Азиновиќ, 2018, 9). Овие значајни бројки покренуваат прашања за нивото на ненасилен екстремизам кај муслиманското население во Северна Македонија (Стојковски и Калајџиовски, 2018, 12), со тоа што додека во земјава има релативно мал број терористички напади, можно е луѓе сè уште да се радикализираат во рамките на македонските граници без неопходно спроведување насилни напади. Оваа „незабележана" радикализација може да има негативни влијанија врз домашното население, особено во иднина.

Меѓутоа, Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија изјави дека од 2017 година нема регистрирано случај на заминување борци од Северна Македонија во странство. Исто така, од 2017 година, протоците на странските борци надвор од Северна Македонија престанаа. Главните причини за овој прекин беа тешкотијата за пристигнување во Ирак и Сирија, благодарение на усвојувањето на новото законодавство со цел спречување на тероризмот, како и губење на ИСИЛ на речиси сите територии што ги поседуваше во еден момент во Сирија и Ирак (Стојковски и Калајџиовски, 2018). Меѓутоа, и покрај овие појави, не мора да произлегува од тоа дека поддршката за екстремистичките идеи исто така престанала; тоа би можело да значи дека екстремистите кои се насилно наклонети и се оставени без излез во странство, би можеле да претставуваат сериозни закани за внатрешната безбедност на Северна Македонија. Оваа можност ги покренува политичките прашања за Македонија во врска со домашните напади. Понатаму, со оглед на големиот број странски терористички борци кои се вратија од борбите во Ирак и Сирија во Северна Македонија, од суштинско значење е напорите за П/СНЕ исто така да се фокусираат на повратниците. Сепак, недостигот на програми за реинтеграција и рехабилитација во Северна Македонија за повратниците го усложнува проблемот и не е поволно за иднината (Стојковски и Калајџовски, 2018).

СНЕ Работа во Македонија

Во февруари 2018 година, Република Северна Македонија ја усвои својата прва П/ СНЕ стратегија како дел од поширократа политика за спречување на тероризмот. Оваа стратегија, дел од поголема четиригодишна стратегија (2018-2022), беше иницирана од администрацијата на Зоран Заев и има цел да ги усогласи напорите за П/СНЕ и антитерористичките напори на Северна Македонија со стратегиите и методите на Европската Унија и Обединети нации. Овие напори дојдоа неколку години подоцна од усвојувањето на слични стратегии од страна на другите влади од Западен Балкан. И покрај тоа што се недоволно сеопфатни,

2 Јонузи, Африм.,, Ситуацијата во земјата предизвикува национализам (The situation in the country leads to nationalism) ".21 TV. 27.02.2017 год. https://bit.ly/2rkV0u4

повеќе се фокусирани на аспектите на безбедноста и на спроведувањето на законот за СНЕ и во голема мера ги игнорираат општествените и образовните фактори и методи на превенција.

Во однос на владиниот персонал одговорен за П/СНЕ, пред 2017 година не постоело координативно тело. Имало координатор за спречување на тероризмот (БТ), кој исто така работел на СНЕ краток период. Во 2017 година беа назначени двајца координатори за да се фокусираат на П/СНЕ и БТ, што беше позитивен знак на преминот на македонската влада од перспектива на спроведување на законот за прашањето на повеќе холистички пристап. Сепак, овие координатори немаат материјали и простор за извршување на нивните работни задачи, а исто така се поддржани од меѓународните институции во Северна Македонија, вклучувајќи ги ОБСЕ и амбасадите на САД и на Обединетото Кралство.

Неколку напори на граѓанското општество во врска со П/СНЕ се спроведени, освен оние кои го вклучуваат меѓународниот проект за матични училишта што го спроведуваат Жени без граници во Чаир и општинскиот проект спроведен од Меѓународната организација за миграции (ИОМ) во Скопје. Исто така, имаа истражувачки проекти на оваа тема спроведени од страна на Аналитика Тинк-Тенк, ИОМ и Британскиот совет.

Перцепции на училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација

Знаење и свесност за значењето на радикализацијата и насилниот екстремизам

Врз основа на истражувањето спроведено за овој извештај, општ впечаток е дека средношколските наставници не се целосно свесни за значењето на радикализацијата и насилниот екстремизам бидејќи тие ретко можат да разликуваат помеѓу концептите како што се „екстремизам", „радикализам", „насилен екстремизам", „тероризам" и „радикализација". Вообичаено беше луѓето да обезбедат одговори користејќи комбинација од тие термини за да го означат истото тоа. Затоа, важно е опремувањето на училишниот кадар со основни теоретски знаења со цел подобро да го разберат ова прашање. Ова може да се направи со тоа што ќе им се обезбедат вистински примери (на пример, видео, студии на случај, итн.) за она што овие концепти всушност значат за да не се злоупотребуваат зборовите и да не се шират заблуди.

Од суштинско значење е да се забележи јавната перцепција за степенот на заканата од насилен екстремизам и верски радикализам во Северна Македонија. Само 16 од испитаниците ги идентификуваа некои од нив како една од најголемите закани за безбедноста во Северна Македонија, со корупцијата, политичката нестабилност и етничките тензии што ги сочинуваат првите три закани. Од друга страна, кога беа прашани за најголемите закани за безбедноста во светот, првите три закани за испитаниците беа тероризмот, глобалната миграциска криза и организираниот криминал. Додека насилниот екстремизам и верскиот радикализам не беа во првите три, и двете опции беа идентификувани од околу 44% од испитаниците. Интересно е да се забележи оваа разлика меѓу Северна Македонија и перцепциите за светот како целина. Понатаму, фактот што многумина сметаат дека етничките тензии претставуваат закана во рамките на Северна Македонија треба да се примени во рамките на проектот.

Истражувањето понатаму покажа дека перцепцијата на учениците да станат радикализирани на верска основа е многу повисока кај испитаниците во Скопје отколку во другите места. Додека перцепциите не го означуваат фактот, овој важен податок покажува дека Скопје треба да биде област на сосредоточеност кога станува збор за работа со перцепциите за причините и образованието за радикализација.

Во однос на профилот на лицата кои би биле поподложни да станат радикализирани, општата перцепција кај училишниот кадар беше дека адолесцентите кои доаѓаат од посиромашните семејства и од понизок социјален статус воопшто се поподложни на прифаќање радикални идеологии, но исто така се склони кон различни видови насилство внатре и надвор од училиштето. Дисфункционалните, поголемите и помалку образованите семејства исто така се гледаат како средини каде што може да се развие ова однесување. Додека ова претставуваше прилика во која перцепцијата на феномени беше иста кај училишниот кадар, без разлика на локацијата или етничката припадност, имаше и големи разлики кога станува збор за перцепцијата на други прашања. Во однос на насилните инциденти во училиштата каде што работат, постоеја разлики во перцепциите на етничките Македонци и на етничките Албанци. Меѓу етничките Македонци, 22,75% од испитаниците сметаат дека имало насилни инциденти во текот на минатата година и пол.

Спротивно на тоа, 54,98% сметаат дека во овој временски период немало насилни инциденти, додека 21,8% не можат да се сетат. Од гледна точка на етничките Албанци, 14,86% сметаат дека во овој период имало насилни инциденти, 63,86% тврдат дека немало инциденти, а 21,29% не се сеќаваат.

Слика 1: Перцепција за радикализација на учениците на верска основа на територијата на Град Скопје

Do you think that in your school there is a process of radicalization of students on religious basis?

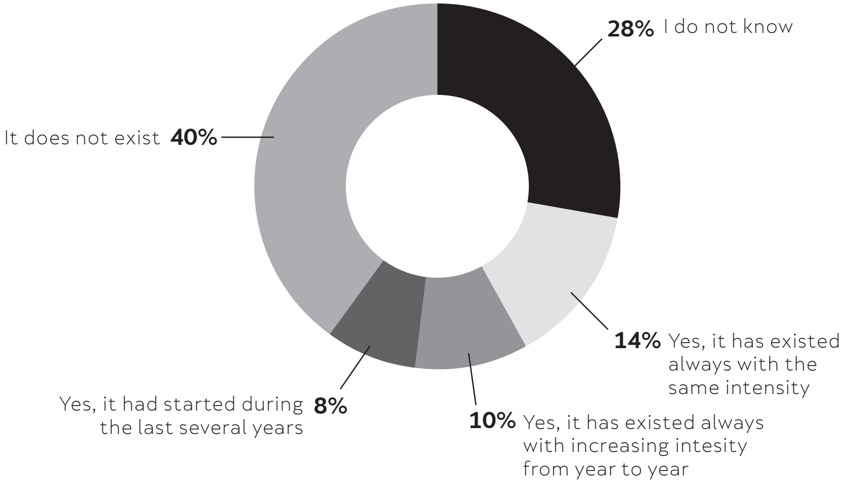

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год.

Слика 2: Перцепција за насилни инциденти во училиштата во текот на 2017 и 2018 година во Северна Македонија кај етничките Македонци

During 2017 and 2018, had there been violent incidents in the school?

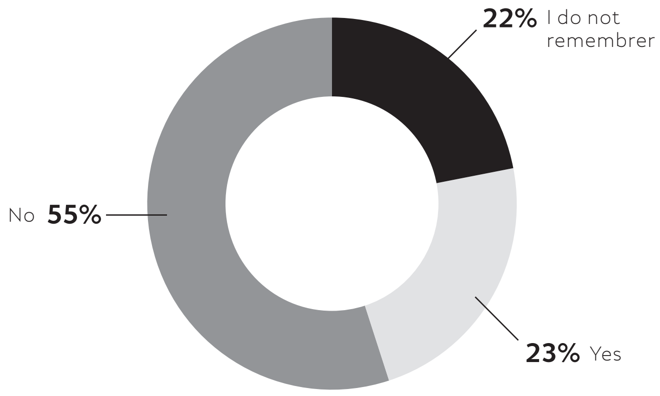

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

Големите разлики меѓу етничките Албанци и етничките Македонци треба да се одбележат во однос на тоа како различни етнички групи може да гледаат различни настани и ова треба да се земе предвид при разгледување на активностите за обука. Бројките на општинско ниво ги следат оние од национално ниво, при што Скопје уште еднаш е исклучок. Кај анкетираните лица од училишниот кадар од Скопје, 31,94% сметаат дека во текот на 2017 и 2018 година имало насилни инциденти во нивното училиште, наспроти 19% од анкетираните лица од училишниот кадар на национално ниво. Напротив, 45,83% тврдат дека немало насилни инциденти во училиштата каде што работат во овој период, а 21,53% не се сеќаваат.

Може да биде значајно што многу повеќе испитаници во Скопје отколку во земјата како целина сметаат дека во претходната година имало случај на насилен настан во нивното училиште. Ова уште повеќе ја истакнува идејата дека Скопје треба да биде област со посебен фокус за активностите за обука, како во однос на перцепциите за насилство во училиштата така и во однос на самото насилство, бидејќи перцепцијата за насилство е многу повисока од перцепциите за насилство во земјата како целина. Може да се однесува и на посилните етнички поделби што постојат во Скопје, а особено во однос на населбите и училиштата карактеризирани со етнички тензии.

Слика 3: Перцепција за насилни инциденти во училиштата во текот на 2017 и 2018 година во Македонија кај етничките Албанци

During 2017 and 2018, had there been violent incidents in the school?

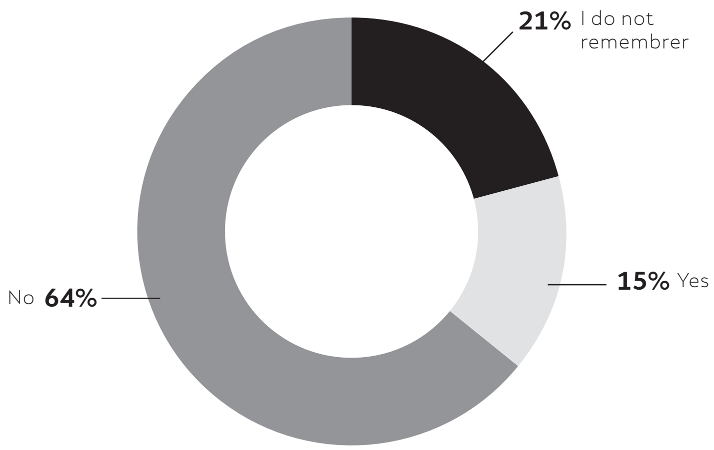

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

Слика 4: Перцепција за насилни инциденти во училиштата во текот на 2017 и 2018 година во Скопје

During 2017 and 2018, had there been violent incidents in the school?

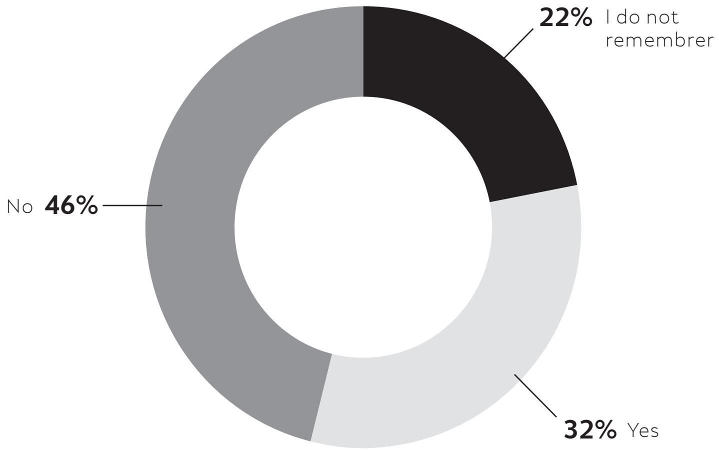

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

Перцепции на причините за насилните инциденти во училиштата

Важен факт во однос на насилните инциденти во училиштата, исто така, беа перцепциите на испитаниците за тоа зошто се случиле тие. Меѓу испитаниците во Скопје кои претходно пријавиле насилни инциденти во нивното училиште, 8% сметаат дека насилството е верски мотивирано, 18% дека е етнички мотивирано, додека 9% дека е верски и етнички мотивирано.

Речиси две третини од испитаниците (65%) веруваат дека потеклото на насилството треба да се следи во друго прашање, што остава голем прашалник за потеклото на насилството во средните училишта во Скопје. Сепак, се чини дека прашањето за насилните инциденти во скопските средни училишта беше одговорено многу цврсто за да се смета дека повеќе е етнички проблем отколку религиозно прашање. Би било корисно во понатамошните истражувања или фокус-групите да се прашаат што веруваат дека е причинскиот фактор во насилните инциденти или да се прошират можните одговори на прашањата.

Од гледна точка на наставниците во средните училишта, беа презентирани различни причини за насилните инциденти. Само една наставничка коментираше за спорадичните инциденти во нејзиното училиште, но слично како и некои од нејзините колеги во Скопје, таа ги поврза првенствено со пубертетот (Инт.

Слика 5: Потекло на насилството во училиштата во Северна Македонија

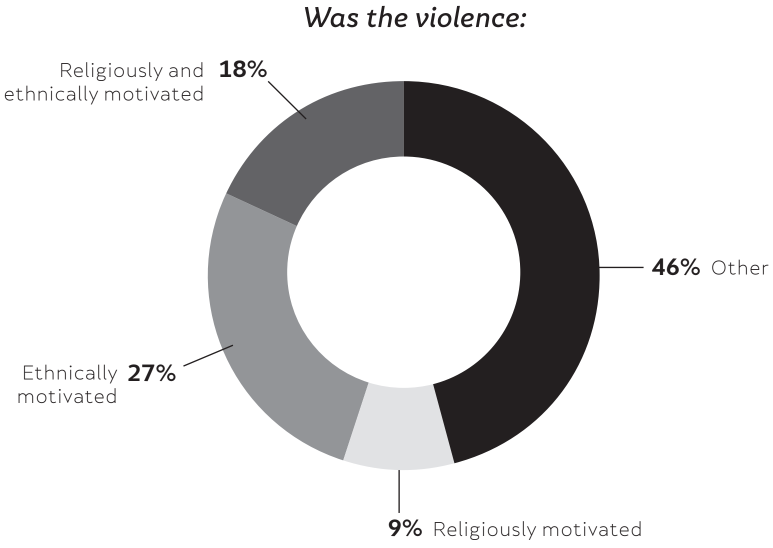

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

Слика 6: Потекло на насилството во училиштата во Скопје

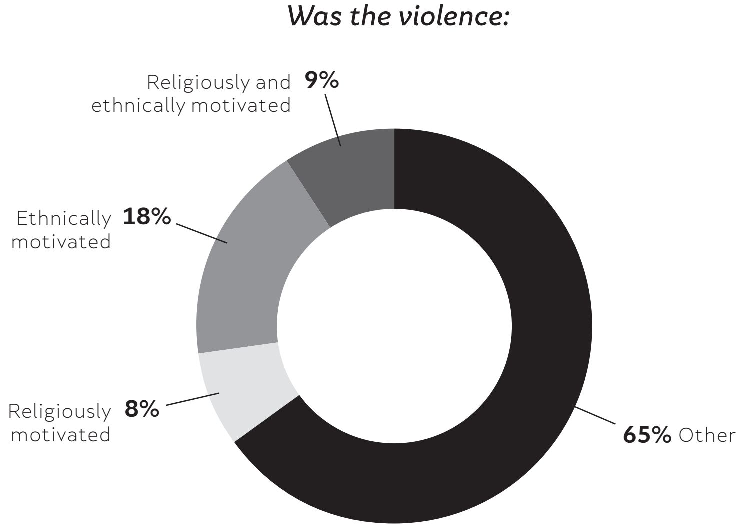

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

1, КУ). Наставниците од Тетово коментираат дека етничките и верските инциденти или не постојат или целосно исчезнуваат, но неколку од нив го поврзуваат недостатокот на инциденти со поделбата на учениците во различни училишни згради или во одделни училишни смени (Инт. 1, ТЕ и Инт. 3, ТЕ). Еден од наставниците коментираше дека понекогаш се случуваат мали инциденти, главно поради политичките тензии што ги создаваат политичките партии (Инт. 6, ТЕ). Оваа голема бројка во одговорите ја демонстрира комплексноста на насилните инциденти во училиштата и бројните фактори кои можат сите потенцијално да предизвикаат или меѓусебно да се зајакнуваат еден со друг, како и прашањата околу тоа дали инцидентите се зголемуваат или се намалуваат, без разлика дали тие се етничко/верско прашање или не и дали различните политики фокусирани на намалување на бројот на инциденти го имаат посакуваниот ефект или само ги влошуваат работите. Проектот треба да ги има на ум политичките пораки и прашањата за пубертетот кога станува збор за насилни инциденти во училиштата. Тоа е затоа што појавите за време на пубертетот се одвиваат истовремено со другите сложени процеси кои го опкружуваат развојот на радикалните размислувања кај младите и можат да играат значајна улога во радикализацијата на тие млади луѓе. Вкрстувањето на етничката припадност и политиката во Северна Македонија, а особено за време на политичката криза во изминатите неколку години, посебно треба да се разгледа кога станува збор за радикализација на младите поради различни политички пораки.

Понатаму, во врска со причините за насилните инциденти во училиштата, претставникот на општината во Куманово го потврди тоа што го наведоа наставниците од средните училишта, но смета дека етничката поделба на училиштата е решение, а не проблем (Инт. 6, КУ). Неговиот колега во Тетово, исто така, коментираше дека во последниве години не е пријавено етничко и верско насилство (Инт. 8, ТЕ). Изненадувачки, слични забелешки даде и интервјуираниот од општинската администрација во Гостивар (Инт. 6, ГВ), кои во голема мера се разликуваат од оние на наставниците во средните училишта. Од друга страна, според истиот општински претставник од Куманово, не се пријавени случаи на верско насилство (Инт. 13, СК). Останатите двајца полициски претставници не пријавиле ниту едно верско или етничко насилство (Инт. 1 ТЕ и ГВ), додека испитаникот од Куманово истакна дека дури и во однос на помалите етнички инциденти, во текот на годините се забележува голем пад (Инт. 7, КУ). Значајно е тоа што одговорите на претставниците на општинските власти се разликуваат од оние на наставниците и треба да се посвети значајно внимание кога ќе се најавуваат политиките во врска со спречувањето на насилство во училиштата и политиките за негово решавање, имајќи ги предвид различните искуства на претставниците на општините и самите наставници. Исто така, тоа укажува на сложеноста на појавата на насилството во училиштата, со оглед на тоа што наставниците и општинските службеници се чини дека гледаат различни податоци или се чини дека имаат многу поинакво искуство и перспектива, според улогата што треба да ја играат во врска со СНЕ. Исто така, важно е што од полициски аспект инцидентите се намалуваат, но според повеќето наставници, тие не се намалуваат. Ова сугерира дека може да има некои недостатоци во размената на информации помеѓу училиштата и локалните полициски сили.

За таа цел, анкетирањето на ЦИКП на училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација го отсликува сфаќањето на комплексноста не само како појава, но исто така и како соодветни средини за индоктринација и радикализација на младите. Имено, на национално ниво, училишниот кадар ги посочи интернетот и социјалните медиуми како најсоодветно место за индоктринација и радикализација (70,89%), потоа верските институции и верските училишта (46,73%) и врсничките групи (31,09%) (Сл. 3). Во однос на етничката структура на испитаниците, нема голема разлика. Изборите на етничките Албанци ги следат оние на национално ниво, додека Македонците се

одлучија за истите два главни избори, ставајќи ги партиските младински организации како трето релевантно опкружување за индоктринација и радикализација (33,64%) наместо врсничките групи. Во однос на општините, уште еднаш, интернетот и социјалните медиуми се сметаат за најсоодветна средина за индоктринација и радикализација.

Последниот важен факт во врска со општите перцепции на насилниот екстремизам кај испитаниците беше нивниот недостаток на познавање на националните стратегии на оваа тема. Четирите категории на испитаници беа прашани за тоа *колку се запознаени со постоењето на националните стратегии и акциони планови за БТ и СНЕ*. Само претставниците од училишниот кадар кои присуствуваа на основната обука на ОБСЕ за П/ СНЕ беа запознаени со постоењето на овие документи и Националниот комитет за СНЕ и БТ (Инт. 1, СК; Инт. 5, ТЕ, Инт. 6, ТЕ, Инт. 1, ГВ, Инт. 2, ГВ и Инт. 4, ГВ). Ниту еден од другите испитаници не слушнал претходно, ниту за националните стратегии и акциони планови, ниту за Националниот комитет. Затоа, важно е да се спомене националната стратегија и националниот акционен план во обуката организирана во рамките на проектот „Едуцирај за да превенираш“. Секој понатамошен проект би направил добро да ја подигне свеста меѓу засегнатите страни за постоењето на овие стратегии, нивната содржина и нивната сопствена улога

Слика 7: Најсоодветни средини за индоктринација и радикализација во Македонија

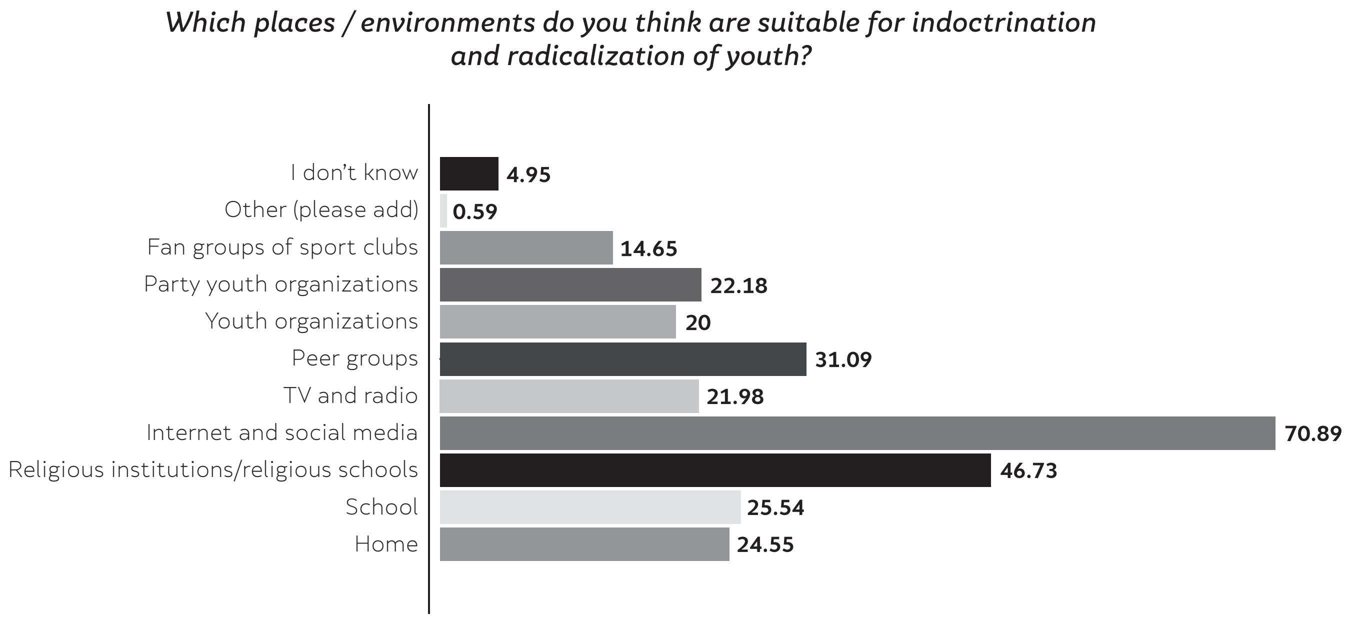

Извор: Истражување на ЦИКП кај училишниот кадар за насилен екстремизам и радикализација, 2018 год

во рамките на овие стратегии и какви иницијативи се случуваат што можат да влијаат врз нив и како тие можат да учествуваат. Исто така, важно би било да се вклучат овие стратегии, како и Националниот комитет, во идните обуки на оваа тема во Северна Македонија.

Перцепции на училишниот кадар за причините за радикализација

Насилната машка култура; социјалната исклученост и ограничената достапност на други ненасилни идеологии се главните причини зошто младите одлучуваат да го прифатат пропагирањето на радикалната идеологија и употребата на насилство. Машката и насилна култура на општеството придонесува за насилно однесување. Имено, причината зошто младите луѓе би прифатиле *радикални идеологии, кои ја пропагираат употребата на насилство, е затоа што „тие веруваат дека со употребата на насилство ќе бидат повеќе ценети и почитувани од средината“* (72,62% сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна). За таа цел, притисокот од врсници исто така создава поволно место за усвојување на насилството како опција за однесување. Нема етничка разлика или разлика во однос на општината од која доаѓаат испитаниците. Она што загрижува е што повторно мнозинството од испитаниците сметаат дека *„нема подобра алтернатива (во однос на идеологијата) во средината во којашто живеат“* (70,37% сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна) и затоа младите прифаќаат пропагирање на радикалната идеологија и употреба на насилство[3].

На индивидуално, микрониво, проблемите со идентитетот, неуспешната интеграција, чувствата на отуѓување, маргинализација и дискриминација се главните причини зошто младите имаат тенденција да прифатат ширење на радикални идеологии и употреба на насилство. Истражувањето на ЦИКП покажа дека училишниот кадар верува дека *прифаќањето радикални идеологии кои ја пропагираат употребата на насилство* во средните училишта во Северна Македонија се должи на фактот што овие млади луѓе *„природно се насилни и бараат начини за оправдување на нивната агресија“* (комбинирани одговори од 72,2% од испитаниците кои сметаат дека ова е значајно или делумно значајно). Прилично голем број вработени во училиштата, исто така, веруваат дека младите *„се чувствуваат дискриминирани (на пример: на етничка, верска, политичка и социјална основа)“* (68,65% сметаат дека тоа е многу значајно или делумно значајно, додека 22,82% сметаат дека оваа причина е незначајна) и затоа прифаќаат радикални идеологии. Нема значајна разлика во однос на општините и етничката припадност во овој поглед. Незадоволството со системот и потребата да се биде бунтовен и да се промени тоа е третата причина зошто испитаниците сметаат дека младите луѓе прифаќаат радикални идеологии кои користат насилство. Имено, 73,02% од испитаниците сметаат дека изјавата: *„Тие чувствуваат дека се жртви на неправдата на системот и се бунтуваат поради тоа“* е многу значајна или делумно значајна. Ова е главно поради тоа што тие не се интегрирани и/ или *„имаат тешкотии да се вклопат во животната средина и бараат групи што ќе ги прифатат“* (71,97% од испитаниците сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна). Интеграцијата е подобра во Гостивар, каде што односот меѓу оние кои сметаат дека изјавата е значајна и делумно значајна е 59,61% во однос на оние кои сметаат дека таа е незначајна (31,73%)[4]. Се чини дека

[3] Освен во градот Скопје, каде што веројатно има повеќе опции, така што односот меѓу оние што ја сметаат оваа изјава за значајна и делумно значајна е 61,75%, во однос на 28,19%, кои сметаат дека е незначајна.

[4] Ова е повторно потврдено со резултатите од изјавата „Тие се обидуваат да се бранат од „доминацијата“ на мнозинството во заедницата, со тоа што се прават различни од другите!“ каде што односот во Гостивар бележи 10% разлика од остатокот од земјава каде што беше спроведено истражувањето.

прифаќањето на радикалните идеологии е помало бидејќи младите *„бараат авантура и возбуда“* (43,93% од училишниот кадар сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна, додека 37,38% сметаат дека оваа причина е незначајна). Додека во Скопје и во Гостивар бројките го следат националниот тренд, во Куманово и Тетово односот меѓу овие две бројки е 56% во однос на 25% и 34,67% во однос на 49,33%, соодветно. Ова значи дека во Куманово радикалните идеологии се чинат попривлечни отколку во остатокот од земјата, додека во Тетово тие се помалку привлечни. Исто така, истражувањето на ЦИКП забележува и разлика во однос на етничката структура на испитаниците. Имено, 47,64% од етничките Македонци оваа причина ја сметаат за многу значајна или делумно значајна, 39,15% сметаат дека е незначајна, додека во албанскиот дел 38,58% оваа причина ја сметаат за многу значајна или делумно значајна, 37,01% ја сметаат за незначајна. Слично на тоа, околу половина од испитаниците веруваат дека младите *„се љубопитни за различните идеологии“* (49,21% сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна, наспроти 35,06%, кои ја сметаат оваа причина за незначајна) и затоа се повеќе отворени за прифаќање радикални идеологии и употреба на насилство. Друга причина е дека *„тие се во потрага по својот идентитет/чувство на припадност“* (59,2% сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна). Отуѓувањето и потрагата по сопствениот идентитет главно е значајна во Општина Куманово, каде што односот меѓу овие две бројки е 78,21% наспроти 14,85%, додека резултатите се слични и за македонските и за албанските испитаници. Исто така, *„потрагата по одговори/поголемо разбирање за религијата и нивно наоѓање во екстремистички групи“* е поткрепена како причина за прифаќање на радикалната идеологија и употребата на насилство од страна на повеќе од половина од анкетираните претставници на училишниот кадар од страна на ЦИКП (57,08% сметаат дека тоа е многу значајно или делумно значајно, додека 26,95% сметаат дека оваа причина е незначајна). Нема значајни разлики меѓу општините и етничката припадност.

На макро ниво се чини дека постои соодветен договор дека младите сметаат дека радикалните идеологии и употребата на насилството се *„соодветна реакција на одредени глобални неправди (нерешени конфликти, војни, репресии на одредени етнички, верски, политички групи)“* (63,42% училишниот кадар сметаат дека оваа причина е многу значајна или делумно значајна, додека 21,87% сметаат дека оваа причина е незначајна). Поголемиот дел од општините го следат овој тренд, но во Општина Куманово, соодносот меѓу овие две бројки е 76,24% наспроти 10,89%. Ова може да се објасни со фактот дека оваа општина беше најмногу погодена од косовската бегалска криза, меѓуетничкиот конфликт од 2001 година и сѐ уште дава најголем број платеници кои работат во конфликтни региони, како што се Ирак, Авганистан и Либија. Од друга страна, не постои разлика во трендовите на национално и општинско ниво за испитаниците Македонци и Албанците.

Тековни методи за справување со насилниот екстремизам

Третата критична компонента на основната студија е тековната работа или стратегиите, неформални или формални, кои досега биле и се спроведуваат во врска со насилниот екстремизам досега. На национално ниво, според училишниот кадар којшто го сочинуваат испитаниците во истражувањето, првите три засегнати страни одговорни за интервенција во случаи на индоктринација или радикализација меѓу учениците се родителите (339 испитаници), наставниците (203) и персоналот за поддршка на училиштата (148). Претставник од општината од Скопје говореше за вообичаениот одговор кога има насилен инцидент во средно училиште.

„Имаме општински служби кои се занимаваат со овие прашања. На пример: за време на физичките инциденти во градските автобуси, особено во бројот 65 што се движи кон Стајковци, и каменувањето и тепачките во населбата Сингелиќ. Ние собравме различни групи родители во локалната канцеларија. Овие недоразбирања обично се решаваат со разговор. Полицијата се вклучува како медијатор во овие ситуации“ (Инт. 11, СК).

Слично на тоа, општините, освен Скопје, го следат методот на соработка за решавање на проблемите. Општина Гостивар инсистира на тоа сите предмети да бидат решени прво во училиштата. Ако училиштето не успее да ги реши, општинската администрација го олеснува вклучувањето на полицијата и на родителите со цел да се решат разгорените проблеми (Инт. 6, ГВ).

Понатаму, активностите се преземени и се преземаат во врска со временските периоди кога етничките односи се покажаа особено кревки, пред да се случи и насилен инцидент. Во општините Куманово и Тетово, превентивните активности обично се преземаат пред поголеми колективни спортски настани, како и пред почетокот на изборните кампањи. Првата редовно соработува со МВР (Инт. 7, КУ), додека втората ги составува форумите составени од групи на поддржувачи и политички младински организации (Инт. 8, ТЕ). Ова може да се смета за позитивен знак дека властите во Куманово и Тетово сериозно го сфаќаат проблемот со експлоатацијата на етничките тензии и внимателно се грижат во врска со нивното одвивање со текот на времето.

Ваквите стратегии сигурно би имале место во секоја општинска стратегија која ќе работи особено на спречување на насилниот екстремизам во Северна Македонија.

Меѓутоа, превентивните мерки не се ограничени само на полицијата и локалните владини тела. Верските водачи, исто така, развија методи за спречување на насилен екстремизам во рамките на верските кругови и активности. Според верски лидер од Скопје,

„Муфтиштвото во Скопје презема превентивни мерки пред да може нешто вакво да се случи. Ги обучивме имамите во сите џамии, а во блиска иднина планираме уште една обука која ќе се фокусира на начини на предавање и комуникациски вештини, особено кај младите верници. Ако се појават случаи на насилство, радикализација или екстремизам, ние сме во тесна соработка со имамите и родителите“ (Инт. 14, СК). Забележливо е дека превенцијата и справувањето со случаите на насилен екстремизам ги вклучуваат родителите, слично на методите кои ги користи општината. Исто така е корисно тоа што сите имами се обучени на стандардизиран начин, иако не е јасно на кој конкретен предмет од ова интервју. Исто така би било корисно да имаме последователни информации во врска со ова интервју со скопскиот верски лидер за да се утврди дали се одржала обуката за комуникација со младите и нејзините резултати, како и идните иницијативи.

Поврзано со прашањето за вмешаноста на верската заедница во процесите на СНЕ, истата група испитаници на прашалникот што даваше одговори на претходното прашање за насилните инциденти во училиштата, дополнително беше прашана за мислење *дали ако насилството се спроведува поради етнички или верски мотиви, треба да се вклучат верските заедници?* На национално ниво 21,76% одговориле дека треба да бидат вклучени верските заедници, додека 45,61% се спротивставиле на оваа идеја. Висок 31,38% од испитаниците не знаат. Ова е интересно сознанието дека прилично мал број испитаници се за поддршка на верските заедници да се вклучат во ова прашање, а речиси половина од испитаниците се спротивставија на тоа. Околу 77% или не беа сигурни или се спротивставија на тоа. Овој изненадувачки факт, а особено големиот број лица кои останале несигурни, ја илустрира комплексноста на идејата за вклучување на верските водачи во напорите за СНЕ. Идејата дека верските водачи сигурно треба да бидат вклучени во напорите за СНЕ, честопати предлагана од креаторите на политиката, всушност може да биде неподржана од страна на луѓето. Ова може да биде случај затоа што тоа има потенцијал за понатамошно изолирање на припадници на одредени вери и за продолжување на стереотипите дека одредени вери се повеќе „насилни“ од другите. Исто така, може да се стави премногу притисок врз верските водачи да се обидат да се справуваат со настани кои честопати се надвор од нивната контрола. Овој недостаток на знаење за тоа дали вклучувањето на верските лидери во напорите за СНЕ, а исто така и противењето на општеството за нивно вклучување е нешто што треба сериозно да се разгледа пред да се продолжи со каков и да е проект и ако се вклучени верските водачи, како се тие вклучени и нивните должности треба да се земат предвид внимателно.

Методи за собирање податоци и информации за СНЕ

Четвртата значајна компонента на основната студија се методите кои се користат за собирање и споделување податоци поврзани со СНЕ и во врска со напорите за СНЕ. Често забележан проблем за креаторите на политиките за СНЕ во Северна Македонија е недостапноста на сигурни и конзистентни податоци. Овој проблем може да се намали со методите за собирање податоци и информации, формални и неформални, од страна на сите засегнати страни во делокругот на СНЕ. Понатаму, врз основа на овие информации, може да се воспостават формални механизми за собирање податоци и информации во рамките на организациите (како училишта, општини, верски заедници и администрација на државната власт) и помеѓу заинтересираните страни преку последователните проекти.

Според испитаниците, наставниците се, несомнено, први приматели на информации кои понатаму му се пренесуваат на персоналот за поддршка. Во Скопје неколку испитаници ја истакнаа оваа соработка во собирањето информации меѓу наставниците и персоналот за поддршка (Инт. 1, СК, Инт. 5, СК и Инт. 6, СК). Неколку училишта во Скопје собираат вакви информации првенствено од учениците (Инт. 2, СК), истакнувајќи дека не секогаш учениците се најсигурен извор (Инт. 3, СК) бидејќи сè уште се деца. Тука е вредно да се земе предвид важноста да не се прави училиштето терен за шпионажа каде што учениците ја чувствуваат потребата да ги „поткажуваат“ другите. Исто така, може да се постави прашањето дали средношколците се доволно зрели за да можат да „собираат“ информации за другите ученици на точни и корисни начини. И покрај тоа што секако може да се охрабрат учениците да се обратат кај администрација со она што тие го сметаат за потенцијално екстремистичко однесување, како и да ги охрабрат наставниците да бидат вклучени во животот на нивните ученици за да ги заштитат од штети, постои опасност наставниците да станат очите и ушите на државата, а да не го споменуваме ризикот да им се овозможи на учениците ефикасно да „играат полиција“ еден со друг. Ова е особено закана кога се разгледува недостатокот на способност од страна на наставниците и другите засегнати страни, а да не ги спомнуваме учениците од средношколска возраст за да се направи разлика меѓу насилниот екстремизам и други феномени, вклучувајќи ја и самата религиозност. Поради тоа, вклучувањето на учениците и наставниците во надзорот на учениците е чувствително прашање кон кое мора да се пристапи со исклучителна претпазливост, имајќи го предвид пристапот „не прави штети“.

Во врска со прашањето за тоа како податоците и информациите за СНЕ се собираат во рамките на општините, општиот впечаток е дека претставниците на општината не можат да размислуваат за процесот на собирање информации поврзани со радикализација и насилен екстремизам. Мнозинството од испитаниците не одговориле на ова прашање или дале многу нејасни одговори (Инт. 8, СК, Инт. 9, СК, Инт. 12, СК, Инт. 11, СК, Инт. 6, КУ и Инт. 8, ТЕ). Нејаснотијата, особено кога станува збор за НЕ, е опасна. Постои опасност, како што беше дискутирано претходно, различни феномени да станат збиени заедно и да се генерализираат.

На пример: ако инцидентите во рамките на општините или екстремизмот не се евидентираат конзистентно со текот на времето (т.е. известување за бројот, карактерот и нивото на насилничките инциденти и екстремистичка реторика), ќе биде многу тешко да се направи анализа на тие податоци и да се види дали интервенциите имаат ефект. Тоа, исто така, значи дека можеби не се преземаат конкретни активности во врска со собирањето податоци, а испитаникот само прибегнува кон она што го смета за „точен одговор“. Сепак, треба да се има на ум дека работата во врска со политиките против насилниот екстремизам тукушто започна во земјата и нејасноста може да потекнува од ниското ниво на знаење и свест за националната политика за спречување на насилниот екстремизам и отсуството на систем на одговор на насилниот екстремизам. Од усвојувањето на Националната стратегија за спречување на насилниот екстремизам од страна на Владата на Република Северна Македонија во февруари 2018 година, општините исто така се одговорни за придонес кон системот на институционален одговор на оваа појава. Општинските власти се обврзани да подготват локални акциони планови и заедно со локалните акциони тимови да придонесат за спроведување на Националната стратегија за СНЕ. Сепак, наодите од истражувањето на ЦИКП покажуваат дека општините се далеку од свесни за нивната улога во спречувањето на насилниот екстремизам. Уште повеќе, ниту Стратегијата, ниту општините, како што е забележано од истражувањето, не се свесни за одговорноста да се соберат податоци поврзани со НЕ. За таа цел, проектот треба да го зголеми знаењето и свеста кај општинските засегнати страни за Националната стратегија за СНЕ и да дискутира за потребите и соодветните одговори на потребите на општината, кои ќе доведат до превенција од радикализација и насилен екстремизам, како и можностите за секоја општина да придонесе за спроведување на Стратегијата. Понатаму, капацитетите на општините треба да се подобрат за да имаат активна улога во системот за одговор на насилниот екстремизам, но исто така да следат да и известуваат за бројот, карактерот и нивото на насилни инциденти и екстремистичката реторика што ја користат повеќе засегнати страни во заедницата. Воспоставувањето систем за прибирање на податоци и чување на податоци на локално ниво, како и редовно известување и анализа на трендовите на национално ниво би било значајно. За таа цел, а со цел одговорот на НЕ да биде ефективен, важно е да се воспостави врска помеѓу органите на локално ниво кои работат на П/ СНЕ и Националниот комитет за спречување на насилниот екстремизам. Ова неизбежно ќе ја подобри откриената ситуација, каде што неодреденоста на општините во однос на нивното собирање информации за НЕ се смета за проблематично бидејќи тие претставуваат важен зглоб во целокупната машина за следење и полициско работење за НЕ во одредена општина. Оваа нејасност во одборот за општините би можела да претставува значајна слабост за целокупното спроведување на Националната стратегија за спречување на насилниот екстремизам на локално ниво.

Од друга страна, службениците на МВР, соработувајќи со локалните совети за превенција (LCPs), именуваа повеќекратни извори на информации. Соговорникот од Скопје истакна дека во последно време полицијата главно се потпира на социјалните медиуми како главен извор на информации:

„Во последно време, нашиот главен извор на информации за овие прашања е интернетот, особено социјалните медиуми. Се приклучуваме на многу групи и ‘лајкуваме’ страници на Фејсбук за да останеме информирани. Како други помалку важни извори на информации, би ги споменал и колегите, случајните минувачи итн.“(Инт. 13, СК).

Позитивен знак е дека Министерството за внатрешни работи го препознава степенот до кој социјалните медиуми се користат во пропагирањето на насилниот екстремизам, а следењето на тие онлајн-присуства им овозможува на службените лица да гледаат содржини и да гледаат јавни интеракции, што може да помогне да се утврди како процесот на радикализација може

да се случи. Би било корисно понатаму да се знае како тие ги користат социјалните медиуми и комуницираат со нив во нивното следење, како и какви информации им се обезбедуваат од нивните колеги и од „случајни минувачи“ и како се користат тие информации.

Последната категорија испитаници, верските лидери, беа прилично лаконски настроени кога беа прашани за средствата за стекнување информации поврзани со радикализација и екстремизам. Сите религиозни претставници, освен муфтиите во Скопје, не успеаја да обезбедат информации или дадоа неточни одговори. Овој недостаток на способност на верските водачи да дадат одговори е потенцијално проблематичен. Слично на претставниците на општините, се чини дека не постои формален механизам за собирање информации, освен неформални методи. Бидејќи џамиите се најблиски до луѓето во врска со религиозната мисла и се делумно способни да контролираат разни наративи или групи во нивната институција, загрижува фактот што изгледа дека кај нив не се воспоставени механизми за собирање информации. Муфтијата од Скопје ја посочи формалната мрежа на имами и џамии под негова надлежност како примарен извор на информации. Сите други засегнати страни обично ги споделуваат информациите со имамите кои подоцна ги шират информациите преку вертикалната хиерархија:

„Ние собираме информации од повеќе извори. Имајќи предвид дека имаме имами во повеќе од 130 џамии на територијата на Скопје, секојдневно имаме контакти и со имамите и со ‘комитетите на џамиите’. На овој начин, имаме непосредни информации за настаните во сите џамии. Ако се појави нешто невообичаено, тоа го привлекува нашето непосредно и целосно внимание. Ние, исто така, собираме информации од родителите бидејќи кога забележуваат нешто невообичаено кај нивните деца, тие бараат помош од имамите. Овие случаи не се многу чести, но сепак се случуваат“. (Инт. 14, СК).

Овие методи за собирање информации опишани од страна на муфтиите од Скопје изгледа дека, иако корисни, не се стандардизирани и присутни во сите џамии во земјата. Она што би било особено корисно, би било формална мрежа имами на џамиите под раководство на муфтиите и комитетите на џамиите (би било корисно да се испита работата на комитетите на џамијата и да се утврди како тие би можеле да се вклучат). За да се стандардизира оваа практика низ целата верска заедница, без разлика кај која вера, сигурно би било плодно. Понатаму, иако методите на собирање информации што ги предвидува скопскиот муфтија може да обезбедат план за другите верски заедници во земјата во однос на регулирање на прашањата во заедницата преку комисии, другите методи се чинат прилично ад хок. Би било корисно да се воведе поофицијален и редовен метод на надзор.

Овој повеќе ад хок пристап кон собирање податоци и информации, исто така, го опиша службеникот на Министерството за внатрешни работи од Скопје во изјава со која се нагласува недостатокот на специфичност на односот кога станува збор за размена на информации помеѓу полицијата и другите засегнати страни и тој службеник дополнително ја нагласи потребата од таква комуникација:

„Полицијата има контакти со сите локални засегнати страни, но не во однос на насилството, радикализацијата или екстремизмот. Во некои делови од градот Скопје постои силна потреба за воспоставување на овие механизми: Ѓорче Петров, Сарај, Гази Баба, Чаир и Бит Пазар би биле жариштата во градот Скопје“. (Инт. 13, СК).

Сите интервјуирани верски водачи заклучија дека не постојат воспоставени формални механизми во врска со размената на информациите и собирањето податоци. Двајца соговорници особено ја поддржаа потребата за нивно воспоставување (Инт. 7, ТЕ и Инт. 2, ТЕ и ГВ)

Ресурси и иницијативи потребни за спречување на насилниот екстремизам и радикализација во училиштата

Последниот елемент кој треба да се испита за основната студија на засегнатите страни од СНЕ е она што тие го идентификуваа во интервјуата како неопходно за нив со цел да ја извршуваат својата работа посоодветно, какви ресурси или поддршка им се потребни и кој треба да биде вклучен во нивните напори во иднина. За таа цел, во следниот дел е дадена и анализа на проценката на потребите од обука, која беше составен дел од истражувањето на ЦИКП. Клучен елемент кој беше идентификуван од училишниот кадар беше потребата за понатамошно образование и обука против радикализација и насилен екстремизам. Имено, на едукативниот персонал му е потребно градење на капацитетот врз основа на феномените и факторите кои влијаат на појавата на радикализација, како и за знаците за откривање на радикализација во училиштата. Интересно е тоа што потребите за градење на капацитетите за темите поврзани со СНЕ, вклучувајќи, но не ограничувајќи се на основите на насилниот екстремизам, препознавање на екстремистичката реторика, етничката/верската толеранција и протоколите што треба да се следат во случаите на забележување на насилен екстремизам, се идентификувани не само за училишниот кадар, туку и за учениците и за општинската администрација.

На пример: училишниот кадар беше прашан *кои теми треба да бидат вклучени во наставната програма за средно училиште со цел да се подобри процесот на спречување на радикализација на учениците.* Беа презентирани следниве теми: основи на радикализацијата, насилен екстремизам и превенција; етничка толеранција; религиозна толеранција; препознавање на говор на омраза; препознавање на екстремистичката пропаганда; разрешување на конфликти; стереотипи и конфликти и нивното влијание и критичко размислување. На испитаниците, исто така, им беше даден простор да сугерираат и други теми. Гледајќи ги преференциите на национално ниво, 303 наставници се одлучија за етничка толеранција, додека верска толеранција беше споменато 252 пати, по што следуваше разрешување на конфликти (223). Основите на радикализација, насилен екстремизам и превенција беа споменати 206 пати, додека стереотипите и конфликтите и нивното влијание беа изборот на 178 испитаници. Јасно е дека широк спектар на теми за релевантните локални прашања, како што се овие, треба да се додадат во училишната наставна програма со цел да се едуцираат учениците за прашања со кои најверојатно ќе се соочат во нивниот секојдневен живот во врска со насилниот екстремизам. Темите понатаму се однесуваат на

прашања кои се однесуваат на СНЕ и многу други важни теми во македонското општество, како што се критичкото размислување и разрешувањето конфликти. Се чини дека најпотребните теми се етничка и верска толеранција.

Училишниот кадар, исто така, нагласи што ќе биде потребно надвор од училишната програма за да се поддржи во спречувањето на насилниот екстремизам меѓу студентската популација. Додека големо мнозинство од испитаниците коментираа дека во училиштата каде што работат не постојат процеси [на радикализација], неколку коментари упатуваат кон насоката дека овој проблем не се сфаќа многу сериозно како што треба и дека училишниот персонал треба да биде обучен и повеќе вклучен во следењето на овие појави. Овие испитаници ја нагласуваат потребата за повеќе вработени за поддршка на персоналот во училиштата, како што се: психолози, педагози и социолози кои ќе работат со нив и внимателно ќе ги следат случаите на ученици кои се наклонети кон радикализација. Интересно е да се напомене дека повеќето од училишниот кадар инсистираат на тоа дека во нивните училишта нема процеси на радикализација, но сепак тврдат дека проблемот не се сфаќа доволно сериозно и дека треба да се вклучат повеќе лица за нејзино спречување. Можеби тие препознаваат некои потенцијални знаци на радикализација или сакаат училиштето да биде повеќе ангажирано во превенцијата. Исто така, позитивен знак е да се забележи дека повеќето не ги виделе директните процеси на радикализација во нивните училишта.

Статистиките се согласуваат со мислењето на училишните работници дадено погоре дека училишниот персонал треба да биде повеќе вклучен и обучен за следење на инцидентите поврзани со насилниот екстремизам. Што се однесува до прашањето *дали во последните пет години учествувале на какви било обуки поврзани со меѓуетничка интеграција, решавање конфликти, справување со насилно и/или девијантно однесување кај учениците, запознавање со процесите на индоктринација и радикализација на учениците или слични обуки,* 78,18% одговориле негативно, додека 21,61% го потврдиле своето учество. Трендовите се слични на етничко ниво, но речиси двојно повеќе Македонци се обучени во споредба со Албанците: 28,78% наспроти 14,64%. На општинско ниво, бројките главно се совпаѓаат со оние на национално ниво. Клучно е, според училишниот кадар, да се зголеми бројот на училиштен персонал кој е обучен за СНЕ/меѓуетнички прашања/разрешување конфликти, а особено меѓу етничките Албанци, каде што бројот на оние коишто учествувале на вакви обуки е значително понизок од националниот просек. Понатаму, интересно е да се напомене дека иако обуките за овие теми обично се меѓу најчесто наведените неопходни и клучни делови од работата поврзана со СНЕ во училиштата, се чини дека точно е тоа дека проблемот со СНЕ не се сфаќа многу сериозно во сферата на образованието.

Училишниот кадар понатаму сугерираа идеи поврзани со работилници кои би можеле да се одржат во врска со екстремизмот. Огромното мнозинство изрази потреба од систематски пристап за одржување на работилници за екстремизам и радикализација. Покрај тоа, други предлози вклучуваат работилници за: решавање конфликти, мултиетничка интеграција, толеранција, отстапување, посредување, емоционална интелигенција и соживот. Клучниот производ од ова сознание е, според наше мислење, потребата од систематски пристап кој се применува универзално, наспроти ад хок методот, кој се чинеше дека доминира во досегашните случувања.

Во продолжение на деталните интервјуа, сите четири категории на испитаници беа прашани *што им недостасува институционално со цел подобро да се спречат случаи на насилство, радикализација и екстремизам.* Училишниот кадар генерално коментира дека им се потребни повеќе обуки и семинари, во согласност со доминантната констатација од погоре, како и средства за проекти кои понатаму ќе ги ангажираат учениците. Ова укажува на две работи: треба да има ресурси (и финансиски

и образовни) кои наставниците можат да ги користат за да ги ангажираат учениците на овие теми и дека наставниците сакаат да бидат посистематски ангажирани во оваа тема со своите ученици. Ним им е потребна помош за да го спроведат тоа.

Ова чувство за систематско ангажирање, како што беше наведено погоре, наместо ад хок и неформални механизми за одговор, беше дополнително повторено од страна на наставниците. Еден наставник ја спомена потребата за протоколи за понатамошна активност ако наставникот открие насилно, радикално или екстремистичко однесување (Инт. 1, ГВ), додека друг интервјуиран наставник ја нагласи потребата за опремување на персоналот за поддршка на училиштето, како и дополнителни финансиски средства воопшто (Инт. 2, ГВ), што го одразува општото чувство за ресурсите за вработените што беше изнесено од страна на училишниот кадар.

Во однос на различните засегнати страни кои испитаниците сметаат дека треба да станат повеќе ангажирани во процесите на СНЕ во општеството, еден од испитаниците наведе две клучни засегнати страни кои треба да бидат ангажирани: семејството, како јадро на општеството, и училиштата - што треба да создадат тела за посредување кои внимателно ќе ги следат овие прашања (Инт. 4, СК). Овој испитаник поттикна посредување од страна на училиштето, што веќе се случуваше во некои училишта како што беше наведено погоре, и според тоа, би било корисно да се стандардизира ваквото посредување од страна на училиштето во националната програма. Испитаниците понатаму беа прашани да дадат приоритет на засегнатите страни кои треба да интервенираат ако забележат кај учениците какви било знаци на радикализација или индоктринација. На национално ниво, првите три засегнати страни идентификувани од страна на испитаниците беа родителите (339), наставниците (203) и персоналот за поддршка во училиштата (148), при што нема значајни разлики во одговорите меѓу етничките Албанци и етничките Македонци. Тие, исто така, беа запрашани што, според нивното искуство, е најчестиот метод за одговарање на насилните инциденти кај учениците во нивните училишта, на што 38% одговориле дека најтипичен метод е повикување на родителот на ученикот, 32% изјавиле дека го испраќале ученикот кај училишниот психолог или педагог, а 27% изјавиле дека тоа е дисциплинирање на ученикот од страна на директорот на училиштето.

Еден од испитаниците од Тетово ја истакна улогата на медиумите, интернетот и политичките партии во подигнување на алармот вокално во врска со дискутираните прашања (Инт. 6, ТЕ). Може да биде корисно да се вклучат сите засегнати страни со медиумски глас (социјални медиуми, мрежи за вести и традиционални медиуми) за да се подигне свеста за ова прашање, како и националните стратегии за спречување на тоа. Соговорниците од Гостивар веруваат во посилна соработка помеѓу централната и локалната власт (Инт. 1, ГВ и Инт. 3, ГВ), но исто така и во вклучувањето на други засегнати страни, како што се: наставниците, училишниот персонал за поддршка и полицијата (Инт. 2, ГВ), со што се потсетува на идејата за стандардизирање на протоколите за медијација во училиштата и вклучување на сите во националните програми со различни активности спроведени од секој учесник.

Сепак, во врска со главниот актер кој треба да ја преземе одговорноста за реагирање на овој феномен, за жал, владини чинители беа прилично нејасни, многу помалку од училишните работници. Претставниците на општините не беа толку рефлексивни како училишниот кадар во врска со прашањето кои треба да бидат главните засегнати страни во локалните заедници за преземање активности за решавање на инциденти на насилство, радикализација и екстремизам. Половина од претставниците на општината не можеа да обезбедат точен одговор на прашањето (Инт. 8, СК, Инт. 11, СК, Инт. 12, СК и Инт. 6, КУ). Еден соговорник од општина во Скопје зборуваше за потребата за сеопфатно вклучување на сите државни институции (Инт. 10, СК), (стр. 39), но ова е сосема нејасно и не ја делегира одговорноста кон кого било.

Од друга страна, во врска со истото прашање за тоа кој од главните заинтересирани страни треба да биде задолжен за одговарање на овој феномен, функционерите на МВР кои тесно соработуваат со локалните совети за превенција (LCPs) се определија за поинтегративен пристап, вклучувајќи што е можно повеќе засегнати страни во процесот на спречување на насилство, радикализација и екстремизам на ниво на заедницата. Нашиот соговорник од Скопје потсети на добра пракса од една од општините во неговата област на работа:

„Многу добар пример е Општина Кисела Вода со Центарот за превенција и лекување на зависности од дрога кој е полн со пациенти. Формирано е координативно тело од експерти и граѓани од повеќе сфери. Сепак, институциите треба да ги зголемат своите нивоа на специјализација и знаење за Б/ПНЕ.“ (Инт. 13, СК)

Овој пример укажува на позитивен чекор што може да се пренесе можеби на национално ниво (координативно тело од експерти од многу сфери), кои заедно реагираат на сложената појава. Сепак, исто така, укажува дека иако треба да се охрабри соработката, треба да постојат одредени лица чија главна одговорност е СНЕ. Ова укажува на тоа дека треба да постојат конкретни поединци задолжени за СНЕ, истовремено со вклучување на мислењата и експертизата на сите засегнати страни чија работа е во допир со СНЕ. Ова ќе обезбеди широка палета на СНЕ активности, но и специфични знаења потребни за СНЕ за секоја сфера што се допира (образование, верски институции, локална власт).

Последната категорија испитаници, локалните верски водачи, дадоа различни одговори во однос на клучните засегнати страни на локално ниво, кои треба да играат клучна улога во спречувањето на насилството, радикализацијата и екстремизмот. Верски лидер од Гостивар верува дека треба да се ангажираат сите надлежни институции, но првенствено училиштата и општините (Инт. 5, ГВ). Неговиот колега од Тетово верува во клучната улога на државата, по што следуваат општините, училиштата, а потоа сите други засегнати страни (Инт. 7, ТЕ). Интересно прашање кое треба да се испита во однос на моделот на Кисела Вода од погоре е дали централната и највисоката власт во однос на СНЕ треба да биде државата, а сите други засегнати страни да ги преземаат своите наредби од државата или дали телото за соработка би било највисок орган на одлучување во однос на политиката и активностите за СНЕ. Прашањето за ова прашање треба да биде испитувано со истражувања за разгледување на најдобрите практики од други земји.

Заклучоци и препораки

Овој дел ги дава заклучоците од наодите од основната студија. Во исто време, тој ги дефинира специфичните препораки врз основа на резултатите од истражувањето за да ги спроведе проектниот тим. Имајќи го предвид креирањето на проектот, препораките се релевантни за вториот и третиот работен пакет: (i) градење на капацитети и (ii) општински превентивен систем.

Заклучоци

Перцепцијата на училишниот кадар беше дека Скопје е дом на повеќе индивидуалци што се радикализирале, а исто така и перцепциите за насилни инциденти во училиштата беа значително повисоки во Скопје отколку во другите места во Северна Македонија. Овие перцепции го означуваат вкупниот впечаток на испитаниците дека Скопје е повеќе погодено од радикализација и/или насилен екстремизам од другите места во Северна Македонија.

Одговорите и перцепциите на претставниците на општините во голема мера се разликуваа од одговорите на наставниците и другите претставници на училишниот кадар, особено во однос на различните перцепции за тоа дали неодамна имало насилни инциденти меѓу учениците во училиштата. Различните согледувања на претставниците на општината од оние на наставниците може да сугерираат дека постои прекин во комуникацијата помеѓу училишниот кадар и општинските службеници воопшто, а исто така го збунува креаторот на политиката за тоа дали инцидентите всушност се намалуваат или не и на тој начин се создаваат забуни при утврдувањето на тоа кои политики функционираат и во кој контекст. Понатаму, сугерира дека според улогата што ја играат во СНЕ орбитата, различните организации можат да имаат различни перспективи и интереси или да имаат пристап до различни информации, па затоа можат да имаат различни или дури и спротивни перцепции за истите појави.

Постои значителен недостаток на свест и разбирање на националните стратегии за П/СНЕ во Северна Македонија и нејзините акциони планови. Само претставниците на училишниот кадар коишто присуствувале на обуката на ОБСЕ за П/СНЕ слушнале за нив, но никој од другите. Овие стратегии треба да играат централна улога во идните обуки за СНЕ, а Националниот комитет, исто така, треба да има улога во креирањето/организирањето на обуките. Исто така, постои значајна потреба за градење на капацитетите во однос на подготвеноста за спречување на НЕ и за неговите основни факти, како и произведување материјали на кои училишниот кадар може да се осврне за протоколи за време на насилни екстремистички инциденти во училиштата.

Одговорите и протоколите, како што е мониторингот на предизборната кампања што го спроведоа општините Куманово и Тетово, како и протоколите на верската заедница што се користат во скопското муфтиштво, треба да се стандардизираат и да се користат на национално ниво со цел да се обезбедат превентивни активности поврзани со проблемите што се идентификувани во минатите трендови и да имаат организирани и сеопфатни одговори од сите засегнати страни.

Во спротивност со она што се чини дека е норма околу проектите за СНЕ, големо мнозинство од испитаниците рекоа дека верските водачи или не треба да бидат вклучени во активностите за СНЕ или дека не се сигурни за тоа каква треба да биде улогата на верските водачи. Ова е извонредно важна констатација бидејќи е спротивна на она што генерално се перципира во врска со вклучувањето на верските водачи во напорите поврзани со насилните инциденти (НЕ). Оваа констатација, исто така, може да укаже на потребата за свесност за улогата што верските водачи можат ја имаат во превенирањето и борбата против насилниот екстремизам. Ова е особено значајно бидејќи на национално ниво, училишниот кадар во училиштата ги именуваше верските институции и верските училишта (46,73%) како соодветно место за индоктринација и радикализација. Исто така, со оглед на тоа што ниту еден од тековните проекти за СНЕ не се справува со интернетот и со социјалните медиуми, студијата нуди важна констатација дека тие се најсоодветно место за индоктринација и радикализација (70,89%). Затоа, сериозно се препорачува да се сврти вниманието на активности поврзани со употребата на интернетот и безбедноста на интернетот во претстојните напори за спречување на радикализацијата. Работењето со сродни групи (31,09%), исто така, треба да биде приоритет за креаторите на политики кои планираат активности за превенција.

Кога станува збор за собирање податоци и информации, од испитаниците е јасно дека наставниците треба да бидат внимателни кога станува збор за потенцијална радикализација на учениците, но од самите студенти не треба да се очекува да обезбедуваат информации едни за други. Од разговорот со претставниците на општините и верските водачи, сепак, беше јасно дека нема формални или официјални механизми за собирање податоци. Од клучно значење би било на овие две групи да им се обезбеди обука за тоа каков вид податоци треба да се соберат

и како, како и за тоа како може да се анализираат тие податоци. Министерството за внатрешни работи беше малку поконкретно кога ги поврза своите напори за следење со Фејсбук, но, исто така, недостигаше конкретност во врска со овие активности за следење. Затоа, би било мудро да се вклучат службеници на МВР во обуката за собирање податоци и информации. Сите испитаници ја истакнаа потребата за воведување на темите за етничка и верска толеранција во националната наставна програма за средно образование, покрај разрешувањето на конфликтите и основите на радикализација. Училишниот кадар ја истакна потребата од обуки за тоа како да се справат и да одговорат на овој феномен, а огромното мнозинство во изминатите пет години не присуствувале на обука поврзана со етничка интеграција, НЕ или слична тема. Тие сугерираа можни теми за обуките, вклучително и меѓуетничка интеграција и решавање на конфликти. Тие, исто така, ја нагласија големата потреба за систематски пристап кој се применува универзално во однос на одржување на овие обуки за училишниот кадар, наспроти главно ад хок методите кои досега се применуваа. Наставниците, исто така, инсистираа на потребата да се користи протокол доколку забележат знаци на радикализација, како и за образовните и финансиските ресурси за да се справат со НЕ воопшто. Програмата за обука, која е планирана како дел од проектот поврзан со овој извештај, ќе создаде три модули за обука врз основа на идентификуваните потреби, материјали за обука и алатки за откривање, вклучувајќи ги контролните листи и протоколите. Темите за програмата за обука ќе вклучуваат основни информации за насилниот екстремизам и радикализацијата, развивање на методи за спречување на радикализацијата кај учениците и дефинирање на систем на поддршка на ниво на училиште, на општинско и национално ниво.

Прашањето за одговорноста за проблемот на П/СНЕ не беше одговорено јасно од страна на претставниците на општините, додека соработката помеѓу националните и локалните власти во координација со училиштата беше идентификувана од страна на училишниот кадар како главни чинители кои треба да ја преземат одговорноста за ова прашање. Заедно со препораките наведени погоре, тврдиме дека треба да постои јасен и стандардизиран систем на команда којшто „го поседува“ прашањето за СНЕ и којшто ги насочува другите засегнати страни во нивните улоги, истовремено истакнувајќи ја важноста на секој учесник.

Препораки

Градење капацитети за откривање радикализација што води кон насилен екстремизам

- ✓ Изграден капацитет на училишниот кадар, но исто така и на учениците за основите на насилниот екстремизам, препознавањето на екстремистичката реторика, етничката/верската толеранција, знаците за откривање на радикализацијата и протоколите што треба да се следат во случаи на насилен екстремизам.
- ✓ Да се развие програма за обука која ќе ги содржи следните теми: основите на радикализација, насилен екстремизам и превенција; етничка толеранција; религиозна толеранција; препознавање говор на омраза; препознавање екстремистичката пропаганда; разрешување конфликти; стереотипи и конфликти и нивното влијание и критичко размислување.
- ✓ Да се развијат алатки за откривање и поддршка на училишниот персонал со кои се препознаваат некои потенцијални знаци на радикализација или желба училиштето да биде повеќе ангажирано во превенцијата;

- ✓ Да се развијат протоколи (и листи за проверка) за наставниците, психолозите и педагозите за откривање на насилно, радикално или екстремистичко однесување во училницата и управување со училишниот процес во спречувањето на радикализацијата што може да доведе до насилен екстремизам;
- ✓ Институционализирање на програмата за градење капацитети за образование бидејќи на наставниците им треба систематски пристап за стекнување знаења и вештини за екстремизмот и радикализацијата, но и за решавање конфликти, мултиетничка интеграција, толеранција, отстапување, посредување, емоционална интелигенција и соживот. Интегрирајте ги овие теми во наставната програма за наставници.

Општински превентивен систем за радикализација што води до насилен екстремизам

- ✓ Да се зголеми знаењето и свеста кај општинските засегнати страни за Националната стратегија за СНЕ.
- ✓ Зајакнување на дијалогот на локално ниво со цел да се разговара за потребите и соодветните одговори на потребите на општината, што ќе доведе до превенција од радикализација и насилен екстремизам, како и можностите за секоја општина да придонесе за спроведување на Стратегијата.
- ✓ Треба да се воспостават подобри механизми за комуникација околу насилните инциденти во училиштата, со директна и редовна комуникација помеѓу училиштата и општинските службеници.
- ✓ Да се развие специфичен за општинскиот капацитет комуникациски модел на системот за упатување базиран на целиот пристап на општеството за ангажирање на сите релевантни засегнати страни на локално ниво.
- ✓ Подобрување на капацитетите на општините за да имаат активна улога во системот за одговор на насилниот екстремизам, но исто така да следат и да известуваат за бројот, карактерот и нивото на насилни инциденти и на екстремистичката реторика што ја користат повеќе засегнати страни во заедницата.
- ✓ Воспоставување систем за прибирање податоци и задржување податоци на локално ниво, како и редовно известување и анализа на трендовите на национално ниво;
- ✓ Да се воспостави врска помеѓу органите на локално ниво кои работат на П/СНЕ и Националниот комитет за спречување на насилниот екстремизам.
- ✓ Идентификуван е изграден капацитет на општинската администрација за основите на насилниот екстремизам, препознавањето на екстремистичката реторика, етничката/верската толеранција, знаците за откривање на радикализацијата и протоколите за следење во случаи на насилен екстремизам.
- ✓ Обезбедете ресурси (финансиски и образовни) кои наставниците можат да ги користат за да ги ангажираат учениците за темите за насилен екстремизам и радикализација.
- ✓ Бидејќи наставниците сакаат да бидат посистематски вклучени во оваа тема со своите ученици, сите училишни програми треба да вклучат активности за насилен екстремизам и радикализација. Општинскиот совет ја усвојува училишната програма и затоа на општинско ниво треба да има механизам за проверка дали училишната програма опфаќа активности поврзани со спречувањето на насилниот екстремизам и радикализацијата.

Евалуација на проектот

Врз основа на наодите од оваа студија, следните препораки за детални интервенции/дополнувања на проектните активности се доставуваат до тимот на проектот. Табелата подолу, исто така, нуди предлог за можни средства за верификација на резултатите од секоја препорака засновани на основната студија.

ГЛАВНИ НАОДИ/ПРЕПОРАКИ	АКТИВНОСТ ШТО ЌЕ СЕ ИМПЛЕМЕНТИРА ВО ПРОЕКТОТ	ВЕРИФИКАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ
	Градење на капацитети за откривање радикализација што води кон насилен екстремизам	
Да се изгради капацитетот на училишниот кадар	**Активност 2.1.** Програмата за обука да ги вклучува следниве теми: основите на радикализација, насилен екстремизам и превенција; етничка толеранција; религиозна толеранција; препознавање на говор на омраза; препознавање на екстремистичката пропаганда; разрешување конфликти; стереотипи и конфликти и нивното влијание и критичко размислување	Број на обучени наставници Извештаи за обука Оценување на резултатите од обуката пред и по обуката
Развивање алатки за откривање и поддршка на училишниот персонал со кои се препознаваат некои потенцијални знаци на радикализација	**Активност 2.2.** Развивање протоколи (и листи за проверка) за наставниците, психолозите и педагозите за откривање на насилно, радикално или екстремистичко однесување во училницата и управување со училишниот процес	Протоколи и листи за проверка
Институционализирање на наставната програма за обука за Е2П во програмата за обука на наставници	**(не во планирани активности)** Интегрирајте ги знаењата и вештините за екстремизам и радикализација, но исто така и за решавање на конфликти, мултиетничка интеграција, толеранција, отстапување, посредување, емоционална интелигенција и соживот во наставната програма за наставници	Барање за мислење од Бирото за развој на образованието за наставната програма и алатки за обука (со оглед на тоа дека периодот на проектот е краток) и врз основа на резултатите иницирање постапка за вклучување на Е2П програмата за обука во наставната програма за наставници

ГЛАВНИ НАОДИ/ПРЕПОРАКИ	АКТИВНОСТ ШТО ЌЕ СЕ ИМПЛЕМЕНТИРА ВО ПРОЕКТОТ	ВЕРИФИКАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ
	Општински превентивен систем од радикализација што води до насилен екстремизам	
Зголемување на знаењето и свеста меѓу учесниците во општините за Националната стратегија за СНЕ	**(не во планирани активности)** Преку организирање дискусии на тркалезна маса зајакнување на дијалогот на локално ниво за да се разговара за потребите и соодветните одговори на потребите на општината	**Извештај од тркалезните маси и препораките**
Подобри механизми за комуникација околу насилните инциденти во училиштата	**Активност 3.1. а.** Да се развие конкретен комуникациска модел на системот за упатување според капацитетот на општината	Модел за упатување
Подобрување на капацитетите на општините за да имаат активна улога во системот за одговор на насилен екстремизам	**Активност 3.3.** Развивање програма за обука која опфаќа: основи на насилен екстремизам, препознавање екстремистичка реторика, етничка/верска толеранција, знаци за откривање на радикализација	Програма за обука **Број на обучени креатори на политики и други засегнати страни** **Извештаи за обука** **Оценување на резултатите од обуката пред и по обуката**
Развој на модел на политика за превенција од радикализација	**Активност 3.1.** Но треба да се вклучи: ✓ воспоставување на систем за собирање податоци и чување на податоци на локално ниво ✓ Да се воспостави врска помеѓу органите на локално ниво кои работат на П/СНЕ и Националниот комитет за спречување на насилниот екстремизам ✓ Обезбедување ресурси (финансиски и образовни) кои наставниците можат да ги користат ✓ проверка дали училишната програма опфаќа активности поврзани со спречувањето на насилниот екстремизам и радикализацијата	**Модел на политика и Прирачник**

Анекс 1:
Прашалник за училишниот персонал

Почитувани,

Прашањата кои следат имаат цел да ги оценат вашите мислења за различни теми поврзани со безбедносните прашања во училиштето.

Дел од прашањата се со повеќекратен избор, дел бараат да се дадат одговори во соодветната област и дел - пополнување на податоци/информации. Нема точни или неточни одговори.

Ви препорачуваме да дадете чесни одговори. Вашите одговори ќе ни помогнат во изготвувањето на поширока програма за обука на училишниот персонал за подобро разбирање на безбедносната состојба во училиштето, како и развивање на наставни практики за управување со одредени безбедносни предизвици.

Процесот на завршување на прашалникот треба да трае околу 20 минути.

1

Според вас, кои се трите најголеми закани за безбедноста со кои во моментов се соочува Северна Македонија?

Кои се трите најголеми безбедносни предизвици со кои се соочува светот (глобално)?

(обележете со **X** *во соодветните полиња)*

	Во Северна Македонија	Во светот *(глобално)*
Корупција		
Политичка нестабилност		
Етнички тензии		
Тероризам		
Организиран криминал		
Насилен екстремизам		
Религиозен радикализам		
Криза со мигранти-бегалци		
Друго (ве молиме додадете)		

2

До кој степен се согласувате со следниве тврдења?

(обележете со **X** *во соодветните полиња)*

	ЦЕЛОСНО СЕ СОГЛАСУВАМ	ДЕЛУМНО СЕ СОГЛАСУВАМ	НЕ СЕ СОГЛАСУВАМ	ЦЕЛОСНО НЕ СЕ СОГЛАСУВАМ	НЕ ЗНАМ
Екстремизмот претставува сериозна закана за нашето општество					
Оној што има радикални идеолошко-политички мислења станува насилен					
Оној кој има радикални идеолошки политички ставови ќе се обиде да ги пренесе на други					
Оној кој има религиозно-радикални мислења станува насилен					
Оној кој има религиозно-радикални мислења ќе се обиде да ги пренесе на други					
Оној кој се залага за етничка нетрпеливост станува насилен					
Оној кој ја промовира етничката нетолеранција ќе се обиде да ја пренесе на други					
Кај младите луѓе, радикалните мислења се само фаза во развојот					

3

Според вас, колку се важни следниве причини за некои млади луѓе да прифатат радикални идеологии кои пропагираат употреба на насилство?

*(обележете со **X** во соодветните полиња)*

	МНОГУ ЗНАЧАЈНО	ДЕЛУМНО ЗНАЧАЈНО	НЕЗНАЧАЈНО	НЕ ЗНАМ
Тие се насилни по природа и бараат начини за оправдување на нивната агресија				
Тие веруваат дека со употребата на насилството тие ќе бидат повеќе ценети/почитувани од средината				
Тие сметаат дека се жртви на неправедноста на системот и се бунтуваат поради тоа				
Тие имаат тешкотии да се вклопат во средината и бараат групи што ќе ги прифатат				
Тие не можат да видат подобра алтернатива (во поглед на идеологијата) во средината во којашто живеат				
Тие се обидуваат да се одбранат од „доминацијата“ на мнозинството во заедницата правејќи се себеси поинакви од другите				
Тие се чувствуваат дискриминирани (на пример, на етничка, верска, политичка и социјална основа)				
Тие сметаат дека тоа е соодветна реакција на одредени глобални неправди (нерешени конфликти, војни, репресии на одредени етнички, верски, политички групи)				
Тие бараат авантура и возбуда				
Тие се љубопитни за различните идеологии				
Тие се во потрага по нивниот идентитет/чувство на припадност				
Тие бараат одговори/повеќе разбирање за религијата и ги наоѓаат во екстремистички групи				
Друго (ве молиме додадете)				

4

Според вашето мислење, кои места/средини се погодни за индоктринација[5] и радикализација на младите?

(ве молиме изберете три од опциите подолу)

- ☐ Дома
- ☐ Училиште
- ☐ Религиозни институции/верски училишта
- ☐ Интернет и социјални медиуми
- ☐ ТВ и радио
- ☐ Врснички групи
- ☐ Младински организации
- ☐ Партиски младински организации
- ☐ Фан-групи на спортски клубови
- ☐ Друго (ве молиме додадете) ______________________________
- ☐ Не знам

[5] Македонски превод на “indoctrination”

5

Дали мислите дека во вашето училиште постои процес на радикализација на учениците на верска основа?

(ве молиме изберете една од опциите подолу)

- ☐ Да, постои отсекогаш, со ист интензитет
- ☐ Да, постои отсекогаш, но се зголемува од година во година
- ☐ Да, тоа започна во текот на изминатите неколку години
- ☐ Не
- ☐ Не знам

6

Дали мислите дека во вашето училиште постојат ставови за етничка нетрпеливост кај учениците?

(ве молиме изберете една од опциите подолу)

- ☐ Да, постои отсекогаш, со ист интензитет
- ☐ Да, постои отсекогаш, но се зголемува од година во година
- ☐ Да, тоа започна во текот на изминатите неколку години
- ☐ Не
- ☐ Не знам

7

Според вас, кои се најсоодветните места за решавање на проблемите на радикализација и индоктринација на учениците/младите?

(ве молиме изберете три од опциите подолу)

- ☐ Дома, со родителите
- ☐ На училиште
- ☐ Во верски објекти (места каде што се практикува религијата)/верски училишта
- ☐ Преку интернет и социјалните медиуми
- ☐ Преку телевизија и радио
- ☐ Во групи на врсници
- ☐ Во младинските организации
- ☐ Во политичките партиски младински организации
- ☐ Во навивачките групи на спортски клубови
- ☐ Во НВО (невладини организации)
- ☐ Во специјализирани психолошки, медицински установи
- ☐ Поправни установи
- ☐ Полициски и безбедносни служби
- ☐ Друго *(ве молиме додадете)* ______________________________

8

Ако во училиштето се спроведуваат активности насочени кон справување со индоктринацијата и радикализацијата кај учениците, кој е најсоодветниот метод за нивно реализирање?

(ве молиме изберете една од опциите подолу))

- ☐ Во рамките на редовната/задолжителна наставна програма. На следниве теми:
  ____
- ☐ Во рамките на редовната/задолжителна наставна програма, за време на часот.
- ☐ Во рамките на дополнителни часови
- ☐ Во рамките на воннаставните активности
- ☐ Друго *(ве молиме додадете)* ______________________
- ☐ Не знам

9

Според вас, колку треба религијата/религиозните предавања да бидат дел од формалното образование?

(ве молиме изберете една од опциите подолу)

- ☐ Не треба да бидат дел од наставната програма
- ☐ Сите поголеми религии треба да се предаваат на основно ниво
- ☐ Сите религии со кои учениците се поврзуваат треба да се предаваат на основно ниво
- ☐ Сите поголеми религии треба да се изучуваат на подлабоко ниво
- ☐ Сите религии со кои учениците се поврзуваат треба да се предаваат на подлабоко ниво
- ☐ Други *(ве молиме додадете)* ______________________
- ☐ Не знам

10

Кои од следните теми треба да бидат дел од наставната програма на средно училиште со цел да се спречи радикализација на учениците?

(ве молиме изберете една од опциите подолу)

- ☐ Основи на радикализација, насилен екстремизам и превенција
- ☐ Етничка толеранција
- ☐ Религиозна толеранција
- ☐ Препознавање говор на омраза
- ☐ Препознавање екстремистичката пропаганда
- ☐ Разрешување конфликти
- ☐ Стереотипи и конфликти и нивното влијание
- ☐ Критично размислување
- ☐ Ниту едно од горе наведените
- ☐ Друго (ве молиме додадете) ______________________
- ☐ Не знам

11

Во случај да забележите знаци на индоктринација и радикализација кај учениците, кој мислите дека треба да реагира/интервенира

(по редослед на приоритет, означете со броеви кои се движат од 1 до 8, каде што 1 го означува првиот фактор кој треба да интервенира, додека 8 последниот фактор). Ако сметате дека некои од страните воопшто не треба да интервенираат, ве молиме ставете 0 во квадратчето.)

- ☐ Родители
- ☐ Наставници
- ☐ Училишна поддршка/стручен кадар
- ☐ Општинска администрација
- ☐ Религиозни заедници
- ☐ Социјални служби
- ☐ Полиција/безбедносни сили
- ☐ Граѓански/невладини организации
- ☐ Друго

12

Напишете ги трите зборовите што ви доаѓаат најпрво на ум кога ќе го слушнете зборот „екстремизам“

1. ______________________________

2. ______________________________

3. ______________________________

13

Напишете ги трите зборови што ви доаѓаат најпрво на ум кога ќе го слушнете зборот „радикализација“

1. ______________________________

2. ______________________________

3. ______________________________

14

Според вас, кои ученици/млади луѓе се најмногу подложни да прифатат радикални идеологии?

(можете да изберете повеќе опции)

☐ Ученици од семејства со пониско образование

☐ Ученици од посиромашните семејства

☐ Ученици од рурални средини

☐ Ученици од многу религиозни семејства

☐ Ученици од семејства кои не практикуваат религија често

☐ Ученици од нерелигиозни семејства

☐ Ученици од семејства со прекината врска меѓу родителите

☐ Ученици од семејства во кои се присутни пороци (алкохолизам, злоупотреба на дрога, коцкање, криминал, итн.)

☐ Ученици кои живеат во моноетнички средини

☐ Ученици кои живеат во мултиетнички средини

☐ Нема правила, секој е подложен, без оглед на средината

☐ Не знам

15

Што се однесува до степенот на насилство меѓу учениците, каде би го сместиле вашето училиште?

(ве молиме изберете една од опциите)

☐ Ненасилно

☐ Делумно насилно

☐ Насилно

16

Во текот на 2017 и 2018 година, дали имало насилни инциденти во училиштето?

(ве молиме изберете една од опциите)

☐ Да *(продолжете со прашање 17)*

☐ Не *(продолжете со прашање 20)*

☐ Не се сеќавам

17

Дали насилството беше:

(ве молиме изберете една од опциите)

- ☐ Религиозно мотивирано
- ☐ Етнички мотивирано
- ☐ Религиозно и етнички мотивирано
- ☐ Друго ______________________________

18

Која е типичната реакција на овие видови инциденти?

(изберете ги сите релевантни опции)

- ☐ Родителите на учениците се повикуваат во училиштето
- ☐ Класниот/ите ги дисциплинираат учениците
- ☐ Учениците одат на советување кај училишниот психолог/педагог
- ☐ Учениците добиваат намалување на оценката за поведение
- ☐ Учениците се исклучени од училиштето
- ☐ Инцидентот се пријавува во полиција
- ☐ Инцидентот се пријавува кај социјалните служби
- ☐ Ништо не е направено
- ☐ Друго ______________________________
- ☐ Не знам

19

Ако мислите дека насилството е спроведено поради етнички или религиозни мотиви, дали треба да се вклучат верските заедници?

(ве молиме изберете една од опциите)

- ☐ да
- ☐ не
- ☐ не знам

20

Дали треба да има реакција (и кој тип) од училиштето во случај на појава на следниве хипотетички ситуации?

*(ве молиме означете со **X** во соодветните полиња, можете да изберете повеќе од една реакција за секоја ситуација)*

Ситуација	Не треба да има реакција	Вербално предупредување	Добивање намалена оценка за поведение	Исклучување од училиштето	Советување со персоналот за поддршка/стручен кадар	Друго (ве молам, наведете)
Ученикот одбива да учествува во одредени активности поради верски мотиви						
Ученикот одбива да научи одредени содржини поради религиозни мотиви						
Ученикот почнува да се облекува поконзервативно						
Ученикот се разделува од врсниците (групата со која се дружел)						
Ученик дели флаери/пропагандни материјали кои повикуваат на насилство во училиштето или надвор од училиштето						
Ученикот споделува видеоматеријали што повикуваат на насилство на интернет/социјалните медиуми						
Ученикот се однесува арогантно кон наставниците и училишниот персонал						
Ученикот прескокнува настава со цел да се сретне со екстремист или екстремистички групи						
Ученикот одбива да контактира/комуницира со ученици кои припаѓаат на различна етничка и/или верска заедница						
Ученикот вербално ги напаѓа/навредува учениците од различна етничка и/или верска заедница						
Ученикот физички ги напаѓа/навредува учениците кои припаѓаат на различна етничка и/или верска заедница						

21 Дали имате дополнителни коментари поврзани со процесите на радикализација во вашето училиште?

____

____

____

____

22 Дали имате лично искуство со радикализација во вашето училиште што би сакале да го споделите?

____

____

____

____

23 Дали во последните 5 години сте учествувале на какви било обуки поврзани со меѓуетничка интеграција, решавање конфликти, справување со насилно и/или девијантно однесување кај учениците, запознавање со процесите на индоктринација и радикализација на учениците или слични обуки?

- ☐ Да (продолжете со прашање 24)
- ☐ Не (продолжете со прашање 27)

24 Ве молиме наведете ги обуките на коишто учествувавте во последните 10 години кои се поврзани со: меѓуетничка интеграција, решавање конфликти, справување со насилно и/или девијантно однесување кај учениците, запознавање со процесите на индоктринација и радикализација на учениците или слични обуки?

Тема	**Организирано од:**	**Вид обука (на пример, предавање, работилница, менторство)**

Искуство со минати обуки

25

Ве молиме наведете три работи кои ви се допаднаа/уживавте во нив во текот на претходните обуки?

1.

2.

3.

26

Што би им предложиле на организаторите да избегнуваат при организирање обуки?

Дополнителни потреби за обуки

27

Кои идни предизвици ги гледате во рамките на вашите активности поврзани со работата: меѓуетничка интеграција, решавање конфликти, справување со насилно и/или девијантно однесување кај учениците, запознавање со процесите на индоктринација и радикализација на учениците?

28

Кои типови обуки ви се потребни за да ги реализирате своите активности поврзани со работата: меѓуетничка интеграција, решавање конфликти, справување со насилно и/или девијантно однесување кај учениците, запознавање со процесите на индоктринација и радикализација на учениците?

Ве молиме одговорете на следните демографски прашања.

29

Пол

☐ женски
☐ машки

30

Години

☐ 22-34
☐ 35-49
☐ 50+

31

На која етничка група ѝ припаѓате?

☐ Македонци ☐ Срби
☐ Албанци ☐ Роми
☐ Турци ☐ Власи
☐ Други (ве молиме додадете) ________________

32

Завршено образование (диплома, факултет):

____
____

33

Позиција во училиштето:

☐ Наставник (продолжете со прашање **34 А**)

☐ Член на друг кадар (психолог, педагог, дефектолог, социолог) (продолжете со прашање **34 Б**)

34

А (Ако испитаникот е учител) Предмет/ите кои ги предавате:

____
____
____

Б (Ако испитаникот е дел од персоналот за поддршка) Ве молиме наведете ја вашата позиција:

☐ Психолог ☐ Социолог
☐ Педагог ☐ Наставник за специјална едукација

32

Години на работно искуство во образованието:

____

33

Дали би прифатиле да бидете интервјуирани во врска со темите вклучени во овој прашалник? (Вашите лични податоци ќе останат анонимни и нема да бидат вклучени во кој било извештај)

☐ Да ☐ Не

Ако сте одговориле со тоа - Да, Ве молиме оставете го вашиот телефонски број и/или е-пошта за понатамошен контакт

____

Ви благодариме!

Анекс 2:
Примероци од истражувањето

Град	Училиште	Број на истражувања
Скопје	СУГС„Арсени Јовков“	25
Скопје	СУГС „8 Септември“	25
Скопје	СУГС „Цветан Димов“	25
Скопје	СУГС „Панче Караѓозов“	25
Скопје	СУГС „Боро Петрушевски“	25
Скопје	СУГС „Зеф Љуш Марку“	25
Скопје	СУГС „Марија Кири-Склодовска“	25
Тетово	СУ „Ѓоце Стојчевски“	25
Тетово	СУ „Кирил Пејчиновиќ“	25
Тетово	ССОУ „Моша Пијаде“	25
Тетово	Медицинско училиште „Никола Штејн“	25
Тетово	ДСЕУ „8 Септември“	25
Тетово	СМУ „Тодор Скаловски - Тетоец“	25

Град	Училиште	Број на истражувања
Куманово	Гимназија „Гоце Делчев“	25
Куманово	СУ „Гоце Делчев“	25
Куманово	СУ „Киро Бурназ“	25
Куманово	ДСТУ „Наце Буѓони“	25
Куманово	СОУ „Перо Наков“	25
Гостивар	СЕОУ „Гостивар“	25
Гостивар	ЦСНО „Злате Малакоски“	25
Гостивар	Гимназија „Панче Попоски“	25

Вкупно анкетирани: 525